

”Peprade Palsternackor!”
En studie av idiomatiska uttryck i Kalle Anka

Laura Suomalainen
Tammerfors universitet
Institutionen för språk- och
översättningsvetenskap
Nordiska språk
Avhandling pro gradu
Hösten 2010

Tampereen yliopisto
Pohjoismaiset kielet
Kieli- ja käännöstieteiden laitos

SUOMALAINEN, LAURA: ”Peprade Palsternackor!” En studie av idiomatiska uttryck i serietidningen Kalle Anka

Pro gradu -tutkielma, 60 sivua
Syksy 2010

Tutkimus käsittelee idiomaattisia ilmauksia ja niiden käyttöä ruotsalaisessa Aku Ankassa. Idiomaattiset ilmaukset ovat kieleen vakiintuneita sanontoja, joihin liittyy usein jokin opetus tai kehoitus, esimerkiksi ”Du ska få en dos av din egen medicin” tai ”Skrattar bäst som skrattar sist!”. Vaikka idiomaattisten ilmausten merkitys voi ajan saatossa muuttua, niiden rakenne on kuitenkin säilynyt samankaltaisena. Idiomaattiset ilmaukset ovat hyvin kieli- ja kulttuurisidonnaisia, joten vieraan kielen idiomeja voi monesti olla vaikea kääntää tai ymmärtää.

Tutkimuksessa käsiteltävät idiomaattiset ilmaisut on jaettu neljään eri ryhmään: idiomeihin, sananlaskuihin, huudahduksiin ja vertauksiin. Tutkimuksen tavoitteena on analysoida ja vertailla näitä idiomityyppejä keskenään sekä selvittää niiden käyttöä eri vuosikymmenillä ilmestyneissä lehdissä. Idiomit ja vertaukset sisältävät paljon sanontoja, joissa esiintyy eläimiä, kehonosia ja ruokasanoja. Tämän takia olen käsitellyt niitä tutkimuksessani tarkemmin. Tutkimusaineistona olen käyttänyt 1980- ja 2000-luvun Kalle Anka -sarjakuvalehtiä.

Tutkimuksesta ilmenee, että idiomit ovat eniten käytetty idiomaattisten ilmausten ryhmä Kalle Anka -sarjakuvalehdessä, kun taas sanontoja on selkeästi vähemmän. Huudahduksia on käytetty yhtä paljon 1980- ja 2000-luvulla. Vertausten käytössä on tapahtunut selkeitä muutoksia ja niiden käyttö on vähentynyt yli puolella vuosien aikana. Tutkimuksen mukaan idiomaattisten ilmausten käyttö on ylipäätään vähentynyt vuosien saatossa, mistä voidaan päätellä, että kieli muuttuu ja kehittyy koko ajan, ja se on luonnollisesti jättänyt jälkensä myös sarjakuvakieleen.

Avainsanat: idiomatiska uttryck, serietidningar, Kalle Anka.

1 INLEDNING	3
1.1 SYFTE	4
1.2 MATERIAL	5
1.3 METOD	7
1.4 TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR	8
2 ALLMÄNT OM IDIOM	10
2.1 VAD BETYDER IDIOM?	10
2.2 DE IDIOMATISKA UTTRYCKENS HISTORIA	12
2.2.1 <i>Lexikal variation</i>	14
2.2.2 <i>Morfosyntaktisk variation</i>	14
2.2.3 <i>Idiomsynonymer, idiomantonymer och idiomserier</i>	15
2.3 FORM, STRUKTUR OCH BETYDELSE	16
2.3.1 <i>Form och struktur</i>	16
2.3.2 <i>Betydelse</i>	17
2.4 OLIKA TYPER AV FASTA ORDFÖRBINDELSER	18
2.4.1 <i>Liknelser</i>	18
2.4.2 <i>Ordspråk</i>	19
2.4.3 <i>Ordspråk och mentalitet</i>	20
2.4.4 <i>Svenskarna och deras ordspråk</i>	21
2.4.5 <i>Tolkning av ordspråk</i>	23
2.4.6 <i>Interjektioner</i>	23
3 ALLMÄNT OM SERIER	25
3.1 VAD ÄR EN SERIE?	25
3.2 SERIERNAS HISTORIA	27
3.2.1 <i>Föregångarna i serievärlden</i>	27
3.2.2 <i>Seriernas uppkomst</i>	28
3.3 FORM OCH STRUKTUR	29
3.3.1 <i>Rutornas betydelse</i>	30
3.3.2 <i>Olika serietyper och berättarstil</i>	32
3.4 MÄNNEN BAKOM KALLE ANKA	33
3.4.1 <i>Walt Disney</i>	34
3.4.2 <i>Carl Barks</i>	35
3.4.3 <i>Kalle Anka idag</i>	36
3.5 SERIEFIGURERNA – AKTÖRER I SERIEN.....	36
3.6 FIGURERNA I SERIETIDNINGEN KALLE ANKA.....	38
4 ANALYS AV IDIOM I KALLE ANKA	41
4.1 DISTRIBUTIONEN AV OLIKA IDIOMTYPER I MATERIALET	41
4.2 PRESENTATIONEN AV OLIKA IDIOMTYPER.....	43
4.3 IDIOM	44
4.4 LIKNELSER	48
4.5 INTERJEKTIONER.....	51
4.6 ORDSPRÅK.....	54
5 AVSLUTNING	57
LITTERATUR	59

BILDFÖRTECKNING

Bild 1: Knatte, Fnatte och Tjatte med sin farbror. (Kalle Anka nr 36/1982 s. 9).....	31
Bild 2: Kalle Anka, Farbror Joakim och turkronan. (Kalle Anka nr 15/1989 s. 11).....	38
Bild 3: Musse Pigg. (Kalle Anka 1980 nr 12 s .4)	45
Bild 4: Farmor Anka och Kajsa Anka. (Kalle Anka nr 14/2008, s. 8)	46
Bild 5: Kalle Anka och Alexander Lukas (Kalle Anka nr 15/1989, s. 20)	48
Bild 6: Knatte, Fnatte och Tjatte. (Kalle Anka nr 41/1988, s. 12)	49
Bild 7: Kalle Anka med bilen. (Kalle Anka nr 38/1981, s. 27).....	50
Bild 8: Knatte, Fnatte och Tjatte på flygplantävlingen. (Kalle Anka nr 21/1989, s. 13)	51
Bild 9: Stål-Långben läser serien. (Kalle Anka nr 44/1980, s. 9)	53
Bild 10: Kalle Anka, pojkarna och Bolivar. (Kalle Anka nr 26/1983, s. 4).....	53
Bild 11. Stål-Kalle har fångat en tjuv. (Kalle Anka 18–19/2008, s. 74)	55
Bild 12: Kalle Anka och Farbror Joakim diskuterar. (Kalle Anka nr 29/1983, s. 21)	55

1 INLEDNING

Jag känner det i märg och ben, Ni pratar persilja, Jag kan dra dem vid näbben – Det är nästan omöjligt att inte fästa blicken på olika slags idiom och ordspråk som dyker upp på sidorna när man läser Kalle Anka. De fäster läsarens uppmärksamhet vid berättelsen och gör serierna roliga och intressanta att läsa – det är säkert en orsak till att både barn och vuxna är så förtjusta i serierna. Jag har själv läst Kalle Anka redan som liten och det har alltid varit och är fortfarande min favoritserietidning. Det finns många orsaker till att jag tycker så mycket om Kalle Anka: seriefigurerna är roliga, berättelserna är skojiga och seriespråket med massor av olika slags idiom och konstiga namn på figurerna mycket underhållande. Det är alltid skojigt att läsa Kalles och också de andra figurenas repliker som är fulla av humoristiska ordanvändningar och ordspråk. Jag anser att idiom bildar en mycket viktig del i seriespråket eftersom serierna utan idiom säkert skulle vara mycket trista – något helt omöjligt att tänka på.

Det var ganska lätt för mig att välja forskningsämne eftersom jag alltid varit intresserad av serier och seriespråk. Att välja serietidningen Kalle Anka som mitt forskningsmaterial var inte heller svårt eftersom jag har läst dessa tidningar sedan jag lärde mig läsa. Som barn hade jag inte ett särskilt intresse för språket i Kalle Anka utan jag koncentrerade mig mer på figurerna men senare har jag blivit mycket intresserad också av språket. Språket spelar en ganska viktig roll i serievärlden eftersom det skapar en viss atmosfär i serien och berättar vad som verkligen sker på bilderna. Jag anser också att serietidningen Kalle Anka innehåller fler ordspråk och andra slags idiom än många andra serietidningar vilket också är en bra motivering för att undersöka idiom i just de här tidningarna.

Innan jag började syssla med denna undersökning hade jag faktiskt inte någon bra kännedom om idiom i svenskan, det vill säga, jag kunde bara ett par ordspråk på svenska, men under undersökningens gång har jag stött på massor av nya idiom som jag aldrig tidigare hade hört talas om. Det har verkligen varit intressant att lära sig nya idiom samt märka att termen idiom innebär en stor mängd av fraser och ordpar. Under undersökningens gång har jag nämligen märkt att termen inte är så entydig som jag tidigare hade trott – det finns ett stort antal definitioner av idiom, och varje forskare tycks ha olika åsikter om hur man avgränsar termen och hurdana slags fraser och ord det

verkligen innebär. Jag återkommer till detta tema senare i min undersökning när jag presenterar olika forskares åsikter om idiom och bruket av dem.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att forska i olika slags idiomatiska uttryck i serietidningen Kalle Anka. Meningen är att ta reda på olika idiomatiska uttryckens frekvens i mitt material och jämföra deras bruk i olika årtionden, det vill säga undersökningen är till stor del kontrastiv. Jag ska också analysera idiomatiska uttryck i mitt material kvantitativt och kvalitativt. Jag redogör idiomtypernas egenskaper lexikaliskt och syntaktiskt och presenterar deras frekvens och distribution i en form av tabeller och figurer.

Alla idiomatiska uttryck som förekommer i min undersökning har icke härledbar betydelse, det vill säga det är svårt att fatta innehållet i satsen utifrån konstituenternas betydelse. Dessa fraser har också i regel ett figurativt innehåll, det vill säga de är metaforiska och metonyma. De typer av fasta fraser som förekommer i mitt material är *ordspråk*, *liknelser* och *idiom*. Utöver de ovannämnda fasta fraserna har jag funnit en annan typ av fraser i tidningarna, nämligen *interjektioner* som är en typ av ord som utgör spontana uttryck för känslor och ofta är utropsord, bl.a. svordomar. (Norstedts svensk ordbok 2009.)

Jag har också velat ta med interjektioner i undersökningen eftersom de används mycket i serierna. Jag har bestämt mig för att kalla de här fraserna *idiomtyper*. Jag har skrivit upp alla idiomtyper som jag hittat i tidningarna och delat upp dem i olika grupper för att bättre kunna jämföra dem med varandra. Mitt syfte är alltså att ta reda på vilka slags idiomtyper som förekommer i Kalle Anka samt att kartlägga hurdan frekvens de har i mitt material, det vill säga. om det finns någon typ av idiom som är domnerande och tvärtom.

Mitt material består av både gamla och nya Kalle Anka-serietidningar och därför ska jag också jämföra de här tidningarna med varandra och granska om det finns någon skillnad i bruket av olika idiomtyper i serier som har förekommit under olika årtionden. Syftet är att ta reda på om tiden har påverkat bruket av idiom, det vill säga om man numera använder

fler eller färre idiom i Kalle Anka-serierna än man gjorde på 1980-talet. Min hypotes är att bruket av idiom inte har förändrats mycket under åren eftersom idiom i sig är ganska fasta och oförändrade. Man måste ändå minnas att det har kommit ett stort antal nya ord i språket som säkert också har påverkat idiomatiska uttryck. Bo Svensen (2004: 240) menar till exempel att idiomet i princip borde vara oföränderligt, men det finns ändå många idiom som är variabla. I detta sammanhang nämner han en engelsk korpusstudie på 18 miljoner ord, där 40 procent av de 6700 förekomster av fasta ordförbindelser som påträffades hade formvariationer. (Svensen 2004: 240.)

De formvariationer som kan förekomma hos idiom är både grammatiska och lexikaliska. Species och numerus kan oftast inte varieras medan tempusbyte därigenom är möjligt hos de flesta idiom med verbfras, till exempel *Han tappar/tappade/har tappat/hade tappat sugen*. (Svensen 2004: 240–241.)

Jag ska också diskutera idiomens roll i serierna särskilt med avseende på hur mycket man i själva verket använder idiom som effektmedel i serierna. Det är intressant att utreda hurdan roll idiomerna har i serievärlden. Språket förändras hela tiden och det är starkt förknippat med tidens samhälle och kultur och därför är det meningsfullt att forska i språket i serietidningar som utkommit under olika årtionden.

1.2 Material

Som primärmaterial har jag 15 Kalle Anka-serietidningar från 1980-talet och 15 serietidningar från 2000-talet. Kalle Ankor från 2000-talet har jag samlat in under åren 2007–2009, det vill säga de tidningar som jag ska analysera är ganska nya Kalle Anka-tidningar. Kalle Anka fyllde 60 år i Sverige för två år sedan och är en av de populäraste serietidningarna i Sverige vilket har varit ett kriterium för mig att välja just dessa tidningar som material. Jag är också mycket nöjd med att jag fick tag på Kalle Ankor från 1980-talet eftersom det är intressant att kartlägga om det har skett några förändringar i seriespråket under 20 år.

Kalle Anka-tidningar från 1980- och 2000-talet har ett ganska likadant innehåll, det vill säga de innehåller många berättelser utom om Kalle Anka, också exempelvis om Farbror Joakim, Björnligan, Musse Pigg, Piff & Puff och Oppfinnar-Jocke. Berättelserna i dagens Kalle Anka tycks ha förblivit likadana men antalet sidor har förändrats lite under årens lopp – Kalle Anka från 80-talet har cirka 30 sidor medan dagens Kalle Anka har ungefär 60 sidor, det vill säga antalet sidor har fördubblats under åren. Utåt sett har det inte skett några märkbara förändringar i serietidningen; pärmen är mycket färggrann och det finns naturligtvis också bilder på Kalle Anka och de andra figurerna på omslaget. Enligt min mening är det redan omslaget som ser så pass intressant ut att man blir tvungen att öppna och läsa tidningen.

Kalle Anka är ursprungligen en filmfigur skapad av Walt Disneys animatörer och han framträdde första gången den 9 juni 1934 i kortfilmen *Den kloka hönan*. På kort tid blev Kalle populär och han etablerade sig i Disneys kortfilmer och tog ganska snabbt också över från Musse som Disneys populäraste filmhjärte. Sin seriedebut gjorde Kalle Anka i dagstidningsstrippsversionen av *Den kloka hönan* som trycktes första gången i den amerikanska söndagsserien *Silly Symphonies* under perioden 16 september till 16 december 1934. (Internetkälla 1.)

I Sverige började Kalle som seriefigur år 1948. Kalle Anka & C:o är en av de populäraste serietidningarna i Sverige och har under många år varit den serietidning som har haft störst upplaga. Serier med Kalle Anka åtnjuter stor popularitet också i de andra nordiska länderna samt Tyskland, Nederländerna och Italien. (Internetkälla I.)

Jag har läst tidningarna mycket noggrant med hjälp av många ordböcker, till exempel Norstedts svensk ordbok, men det är ändå möjligt att jag inte har märkt alla idiom i tidningarna. Ett idiom är enligt Norstedts svensk ordbok (2009) ”*fast uttryck vars innebörd inte framgår av de ingående ordens betydelser*”. Idiom är inte alltid lätta att identifiera vilket jag tydligt har märkt under undersökningens gång. Idiomen är mycket språk- och kulturbundna och därför är det ibland svårt att bestämma om det är fråga om idiom eller bara vanliga fraser. Idiomets form och innehåll varierar alltså i olika språk vilket inte har underlättat uppgiften att hitta olika typer av idiom i materialet. Fast att hitta

olika idiom inte har varit lätt, har jag ändå hittat många olika idiomtyper i båda Kalle Anka- årgångarna, 53 stycken på 1980-talet och 42 stycken på 2000-talet.

1.3 Metod

I min undersökning kontrasterar jag idiom ur Kalle Anka-tidningar från 1980-talet och 2000-talet. Meningen är att redovisa hurdan frekvens olika idiomtyper har i mitt material och jämföra serietidningar från olika årtal med varandra för att utreda om bruket av olika idiomtyper har förändrats under tjugo år. Resultaten av idiomtypernas frekvens och distribution presenteras i form av tabeller och figurer. Undersökningen är till stor del kvantitativ.

Jag analyserar resultaten av idiomtyperna också kvalitativt. Jag har räknat upp alla idiomtyper i mitt material och delat dem i fyra olika grupper: *ordspråk*, *idiom*, *liknelser* och *interjektioner*. Därefter har jag analyserat varje grupp av idiomtyper noggrannare. Jag har listat upp idiom och liknelser som innehåller någon form av kroppsdelsbeteckning och namn på djur, exempelvis ”Han har inte lyft ett *finger* se’ vi kom hit!” (nr 38/1981, s. 18) och ”Han åt som en *häst!*” (Kalle Anka nr 41/1988, s. 29). Jag har också listat upp idiom med matord, till exempel ”Ni pratar *persilja!*” (Kalle Anka nr 32/2008, s. 25).

Antalet serietidningar är inte särskilt stort men ändå tillräckligt omfattande för att man ska kunna få en tydlig bild av bruket av idiom i dessa tidningar. Meningen är att få fram ny information om bruket av idiom i Kalle Anka-tidningarna. Min avsikt är alltså inte att göra några allmängiltiga generaliseringar av idiom i serierna utan att göra nya och intressanta tolkningar kring temat.

Undersökningen är till stor del kvantitativ eftersom meningen är att utreda frekvensen av olika idiomtyper i serietidningar. Det finns fyra idiomgrupper i mitt material och deras frekvens har analyserats i en form av en tabell. Jag har använt två slags tabeller för att tydligt kunna redovisa skillnaderna mellan olika idiomtyper. Jag har valt att visa idiomtyperna från båda årgångarna i samma tabell för att tydligt kunna kartlägga om det

har skett några förändringar i idiomtypernas förekomst. Jag har också räknat idiomens procentuella förekomst för att konkret visa frekvensen av idiomtyper i materialet.

1.4 Tidigare undersökningar

Fast uttrycket idiom har funnits sedan förgångna tider har man ändå inte forskat i ämnet särskilt mycket. Det anser också Emma Sköldberg som har gjort flera undersökningar kring temat. Enligt Sköldberg (2004: 7–8) har man gjort mycket få undersökningar av svenska idiom medan studiet av fraseologiska enheter i många andra språk, såsom ryska, tyska, engelska och spanska, inte alls är sällsynta. Beaktansvärda undantag är exempelvis Anward och Linell (1976) och Svensen (1987) som har gjort undersökningar kring ämnet. Anward och Linell har bland annat undersökt vilka olika typer av lexikaliserade fraser det finns samt lexikaliserade frasers prosodi.

Svensen har undersökt idiom ur ett lexikografiskt perspektiv, det vill säga hur fasta fraser på bästa sätt skall presenteras i en ordbok. Också Niemi (2002) och (2004) har enligt Sköldberg (2004: 7–8) undersökt svenska idiom ur olika perspektiv. För min undersökning är en av Niemis undersökningar, som kartlägger hur vanliga de idiom som innehåller någon form av kroppsdelsbeteckning är i svenska språket, intressant. (Sköldberg 2004: 7–8.) Också i mitt material finns det ett stort antal idiom med kroppsdelsbeteckningar (se avsnitt 4.3).

Sköldberg har genomfört många undersökningar kring temat som har varit till stor nytta i min undersökning. Hon har exempelvis undersökt de alternativa former hos idiom som anges i NEO (1995–1996), *Nationalencyklopedins ordbok*, samt diskuterat idiomens dubbeltydighet, det vill säga hur de kan tolkas både bokstavligt och konventionaliserat (2002). Sköldberg har också påvisat hur 40 svenska idiom i ordböcker skiljer sig från formen eller formerna hos de undersökta idiomerna i autentiska texter. (Sköldberg 2004: 9.) Man kan också diskutera svenska idiom ur ett helt annorlunda perspektiv, nämligen inlärosperspektiv. Lindfors Viklund (1991) har till exempel undersökt hur personer som inte har svenska som modersmål uppfattar olika svenska fraser, det vill säga vilka idiom är lätta eller motsvarande svåra att förstå för inläroarna. Utöver de ovannämnda

undersökningarna kan man också hitta information om svenska idiom och andra typer av fasta fraser i inledningar till bland annat uttryckssamlingar av olika slag. (Sköldbberg 2004: 9.)

När det gäller nordiska språk har man inte gjort många undersökningar kring temat, men en undersökning som handlar om ett tema som liknar min avhandling är Terhi Jokinens (2007) kontrastiva analys av svenska och engelska djuridiom i uppsatsen *Som en elefant i en porslinsaffär — Like a bull in a china shop*. I sin avhandling granskar hon likheter och skillnader i bruket av olika djurnamn i idiomerna. Också i min egen undersökning finns det några stycken djuridiom och därför har det varit intressant att studera hurdana resultat hon har nått i sin undersökning.

2 ALLMÄNT OM IDIOM

2.1 Vad betyder idiom?

Begreppet idiom har många olika definitioner som varierar bland olika forskare men som i grunden ändå har ett ganska likadant innehåll. Ett *idiom* är en ordgrupp som ”är så lexikaliserad att dess helhetsbetydelse inte kan beräknas utifrån kännedomen om vad vart och ett av dess ord betyder i andra sammanhang” (Teleman 1974: 212, citerat Lindfors Viklund 1991: 3). Svensen (2004: 239) definierar begreppet idiom nästan likadant: ”Ett idiom brukar i allmänhet definieras som en fast ordförbindelse vars betydelse inte kans utläsas av komponenternas betydelser”. Maja Lindfors Viklund (1991: 2) betonar idiomets fasthet i sin definition: ”Idiomet har liten eller ingen semantisk töjbarhet, utan är fast till sin betydelse”. Också Anna Hallström (1998: 5) konstaterar att idiomerna är fasta uttryck: ”Idiom är fasta uttryck där innebörden i regel inte framgår av betydelsen hos de enskilda ord som ingår”. Som man kan se av de ovannämnda definitionerna är det ordet *fast* som tycks vara ett nyckelord när man definierar begreppet idiom.

Emma Sköldberg (2004: 25–26) betonar också i sina definitioner idiomets fasthet. Enligt Sköldberg har idiomerna en betydelse som inte är härledbar endast ur de ingående ordens betydelse. Hon betonar också att idiomerna har en relativt fixerad form, det vill säga det går inte att förändra idiomets form hur som helst. Sköldberg (2004: 25–26) ger dessutom följande kriterier som är karakteristiska för idiom:

- Ett idiom utgör vanligen en del av en sats eller mening, ibland en hel sats eller mening.
- Ett idiom är uppbyggt av lexikaliska enheter som i sig uppvisar en viss morfologisk struktur och ingår i en syntaktisk konstruktion.
- Ett idiom har som helhet figurativ betydelse.
- Ett idiom har inte huvudsakligen en grammatisk eller textbindande funktion.
- Ett idiom är institutionaliserat.

Med *institutionalisering* menas att ett uttryck är institutionaliserat om många individer inom en språkgemenskap känner till det och även eventuellt använder uttrycket och vet att det inte skall tolkas bokstavligt. Sköldberg (2004: 23–24) konstaterar ändå att det i vissa fall kan vara svårt att avgöra om ett uttryck är institutionaliserat eller inte. De möjliga kriterierna för det skulle exempelvis vara ett uttrycks frekvens i en textkorpus samt huruvida det aktuella uttrycket är upptaget i större ordböcker för språkområdet i fråga. Utöver dessa kriterier måste man också ta hänsyn till individuell variation, det vill säga ett uttryckssätt kan betraktas som institutionaliserat av några personer, men det betyder inte att alla har en likadan syn på saken. (Sköldberg 2004: 23–24).

Man kan alltså definiera begreppet idiom på olika sätt, och tolkningar om ordet är ett idiom eller inte varierar när det gäller olika forskare inom fackområdet. Enligt Lindfors Viklund (1991: 3) är det inte alls lätt att definiera termen idiom eftersom det finns så många tolkningar. Enligt henne räknar exempelvis Ulf Teleman de så kallade kollokationerna, typ sammanskrivningar som *igår* och *framförallt* till idiomerna, medan Bo Svensen av pedagogiska skäl vill skilja mellan kollokationer och idiom och konstaterar att det är helhetens betydelse utifrån betydelsen hos beståndsdelarna som avgör om frasen skall betraktas som en *kollokation* eller ett *idiom*. (Svensen 2004: 209.)

Skillnaden mellan kollokation och idiom är att ett idiom utgör ett enda språkligt tecken medan en kollokation består av två språkliga tecken (Svensen 2004: 239). Ett exempel på begreppet kollokation är uttrycket ”fatta ett beslut”; ordet *beslut* har begränsad kombinerbarhet när man med ett verb vill uttrycka att någon får ett beslut till stånd. Det är i själva verket bara verben *fatta* och *ta* som accepteras i den här situationen. (Svensen 2004: 209.)

Termen *idiom* är den mest utbredda inom engelskspråkig litteratur men i ett internationellt perspektiv används termen dock på olika sätt. Det finns flera möjliga orsaker till den skiftande terminologin; en anledning kan enligt Corpas Pastor (1996: 19–20, citerat enligt Sköldberg 2004: 19–20) vara att vissa skribenter vill betona någon särskild egenskap hos uttrycken. Man har också diskuterat konkurrerande termer i den svenskspråkiga litteraturen och olika termer som förekommer är bland annat följande (Sköldberg 2004: 20.):

- *stående talesätt* (Gullberg & Niklasson 1966)
- *bildligt uttryck* (Gullberg & Niklasson 1966, Helsing et al. 2000)
- *lexikaliserad ordförbindelse* (Teleman 1974)
- *idiom* (Allen et al. 1975, Svensen 1987, Malmgren 1994)
- *lexikaliserad fras* (Anward & Linell 1976, Noren 1996, Holmberg 2002)
- *talesätt* (Holm 1984, Lundbladh 1992, Clausen 1993)
- *idiomatisk fras* (Ekberg 1989)
- *jämförelse* (Clausen 1993)
- *liknelse* (Liljestrand 1993, Clausen & Lyly 1995)
- *fast fras* (Moberg 1996, Hallström & Östberg 1999)
- *idiomatiskt uttryck* (Östberg 2002)

Fast bruket av termen varierar ganska mycket bland forskare är det ändå termen *idiom* som dominerar i den svenska litteraturen. Ofta används beteckningen *lexikaliserad fras* för samma fenomen, vilket sannolikt beror på bruket hos Anward och Linell (1976) och deras artikels betydelse inom svensk fraseologiforskning. (Sköldberg 2004: 20.)

2.2 De idiomatiska uttryckens historia

Idiom är inte något nytt fenomen utan de har redan använts i förgångna tider av folk i olika delar av världen. Enligt Kuusi och Lauhakangas (1993: 11) har idiomerna sannolikt varit i bruk innan man ens kunde skriva. De äldsta tecknen på idiomatiska uttryck har man hittat i kilskrifter redan från 4500 f.Kr. Man har också hittat hänvisningar till idiomerna i Egypten från 2500–300 f.Kr. (Kuusi & Lauhakangas 1993: 11.)

På medeltiden ökade bruket av ordspråk ganska mycket tack vare att boktryckarkonsten uppfanns. Ordspråken var särskilt populära under antiken, där de användes som hjälpmedel i undervisningen av morallära, retorik och främmande språk. Både antikspråken och ordspråken användes flitigt i italienska kloster under medeltiden. Erasmus Rotterdam (ca 1469–1536) betraktades som uppfinnare av ordspråk som användes mycket i Europa. Han hade antiken som förebild och han spridde sina tankar

genom att hålla föreläsningar vid flera universitet i Europa. (Kuusi & Lauhakangas 1993: 13–14.)

Bruket av ordspråken spridde sig så småningom också till Finland. Mikael Agricola (ca 1510–1557) som studerade i Wittenberg på 1530-talet som Luthers elev betraktades som förfader till ordspråken i Finland. Agricolas bruk av ordspråk är tydligt då i hans skrifter och brev har påträffats cirka 30 ordspråk på latin, tyska, svenska och finska. Till exempel ”Mamiesteni cansa mine laulan: Lihainen kieli leicka luisen caulan.” tillhör hans bekanta skrifter. Lärdomarna av Erasmus Rotterdam bibehöll sin kraft från Agricolas tider fram till 1800-talet, där några kända namn som Henrik Florinus (1818), K. A. Gottlund (1831) och Elias Lönnrot (1842) har fortsatt den finska ordspråkstraditionen. (Kuusi & Lauhakangas 1993: 13–16.)

Kuusi och Lauhakangas (1993: 9–10) räknar upp några avgörande faktorer för att idiom har varit i bruk sedan förgångna tider och är det också fortfarande:

1. Idiomen har ett gudomligt ursprung. Alla idiom är sanna och riktiga eftersom de baserar sig på Guds ord.
2. Idiomen är arv från urminnes tider och de har överlevat till våra dagar eftersom de är korta och lätta att använda.
3. Idiomen för med sig en stor mängd livserfarenhet som yngre människor kan ha nytta av. De berättar också mer om folkets historia och samhälle än tusen ord.
4. Idiomen har en estetisk och politisk påverkan. När idiomen används på rätt sätt och tillräckligt sparsamt ger de kraft åt tal och skrift.
5. Idiom har med intelligens att göra. De måste vara tillräckligt kloka och pikanta för att användas och upprepas gång för gång.
6. Idiomen kan vara terapi på både individuellnivå och samhällsnivå. Till exempelvis i Afrika är de mycket viktiga medel när man kommer överens eller löser konflikter.
7. Och sist men inte minst – genom att använda idiom kommer folk varandra närmare. Idiomen är nämligen i grunden ganska lika fast de används av olika folk i olika kulturer.

2.2.1 Lexikal variation

Enligt Sköldberg (1999: 387) handlar den lexikaliska variationen av idiom i många fall om bruket av två synonymer, det vill säga de två alternativa konstituenterna är synonyma med varandra. Med synonyma ord avser man alltså (minst) två ord som har exakt samma betydelse. Begreppet innebär också ord som är betydelsebesläktade med varandra eftersom det bara finns få ordpar som har exakt samma betydelse (Malmgren 1994: 16–17, Strömberg 1979: 3, citerat Sköldberg 1999: 387). Exempel på sådana ordpar är: *ge tillbaka/igen med samma mynt*, *ta fel/miste* och *strida/kämpa med blanka vapen*.

Till idiomvarianterna kan således räknas sådana ord som inte är synonyma med varandra men som har stor likhet när det gäller några mer centrala betydelsekomponenter, exempelvis: *lägga korten/papperen på bordet* och *skära/tränga genom märg och ben*. Det är också möjligt att de variantformerna är hyponyma till varandra, till exempel *samla glödande kol på ngn's huvud/hjässan*. Den lexikaliserade variationen kan också framgå i form av avsiktlighet, exempelvis *få/begära svart på vitt på (ngt)* och *ta sig/få för mycket till bästa*. Som varianter av ett och samma idiom kan man också räkna sådana uttryck där den ena alternativa konstituenten inte har någon självständig betydelse i andra sammanhang, exempelvis *kors/härs och tvärs*. (Sköldberg 1999: 387–388.)

2.2.2 Morfosyntaktisk variation

Idiomvarianterna kan också uppvisa skillnad vad gäller genus (*väcka ont/ond blod*), numerus (*i runt/runda tal*) samt böjningsformer av ord (*sånt växer inte på träd/trän*). Variationen av idiom kan också gälla bruket av tempus som *du säger/sade något* och *det är/var rätt åt dig*. Man kan dessutom hitta exempel på att de alternativa formerna tillhör olika komparationsgrader av ett och samma adjektiv: *smälla högre/högst*. Till den här gruppen hör också de idiom som uppvisar variantformer på grund av könstillhörigheten hos den person som uttrycket används om, exempelvis: *han/hon kan slänga sig i väggen*. (Sköldberg 1999: 388.)

Utöver de ovannämnda idiomvarianterna finns det också många varianter av idiom som uppvisar skillnader när det gäller rollinnehavare som kan vara en levande person, en sak, ett kollektiv eller ett djur. Exempel på dessa är ”ta sin hand ifrån (ngn/ngt)” och ”ha god hand med ngn/ngt”. (Sköldberg 1999: 388.)

2.2.3 Idiomsynonymer, idiomantonymer och idiomserier

Med *idiomsynonymer* menar man två eller flera uttryck som i hög utsträckning har samma lexikaliserade betydelse, samma syntaktiska struktur samt ett stort antal gemensamma lexikala konstituenten. Idiomsynonymerna står ganska nära varandra men deras skillnad ligger på lexikal nivå – skillnaden består i användning av ord vars betydelser i hög grad skiljer sig från varandra när orden inte är en del av ett idiom. Några exempel på idiomsynonymer är ”lägga rabarber/vantarna på ngt” och ”sticka huvudet i busken/sanden”. (Sköldberg 1999: 388–389.) Jag har sådana här idiomsynonymer också i mitt eget material. Exempelvis ordspråken ”Skrattar bäst som skrattar sist” (Kalle Anka 18–19/2008, s. 74) och ”Luras bäst som luras sist” (Kalle Anka 29/1983, s. 21) har ett likadant innehåll fast verben i idiomerna är olika.

Enligt Sköldberg (1999: 389) kännetecknas *idiomantonymerna* för sin del av att de har antonyma lexikaliserade betydelser. Oberoende av detta har de ändå samma syntaktiska struktur samt ett flertal gemensamma konstituenten. Några tydliga exempel på idiomantonymer är ”sitta säkert/löst i sadeln” och ”dra det kortaste/längsta strået”. (Sköldberg 1999: 389.)

Utöver idiomsynonymer och -antonymer finns det också idiomserier som kännetecknas av olika lexikaliserade betydelser. Dessutom uppvisar uttrycken också likheter när det gäller syntax och lexikon. Några exempel på idiomserier är uttrycken ”supa/ljuga/svära som en borstbindare” och ”ha ögonen/öronen på skaft”. De alternativa orden i de båda uttrycken skiljer sig i hög grad från varandra men de har ändå något gemensamt när det gäller semantiska likheter; supa, ljuga och svära betraktas alla som moraliskt förkastliga aktiviteter, och ögon och öron är bägge kroppsdelar med delvis samma uppgifter. (Sköldberg 1999: 389.) Det finns också idiomserier i mitt eget material. Till exempel

idiomen ”Du har gjort ett helt dagsverke utan att *röra ett finger!*” (Kalle Anka 19/1983, s. 11) och ” Han *lyfter* aldrig *ett finger* för att hjälpa till med nåt!” (Kalle Anka 14/2008, s. 8) har ett likadant innehåll fast några ord i uttrycken är olika.

2.3 Form, struktur och betydelse

2.3.1 Form och struktur

Eftersom idiomet utgör en ordförbindelse innebär det att det består av flera ord och det borde också i princip innebära att det är oföränderligt fast det dock i högsta grad har med modifikation att göra. Även om många idiom är frusna till formen, finns det också idiom som är variabla. De formvariationer som kan förekomma hos idiom är lexikaliska och grammatiska. (Svensen 2004: 240.)

En typ av grammatisk variation är tempusbyte som är möjligt hos de flesta idiom som består av en verbfras, till exempel ”Han tappar/tappade/har tappat/hade tappat sugen”. Det kan också förekomma andra typer av grammatisk variation men de är inte lika vanliga. Species och numerus kan oftast inte varieras och pronominalisering är inte heller i regel möjlig, till exempel: *The pupil licked the teacher's boots* är en korrekt användning av det engelska idiomet *lick someone's boots* ’krypa (krusa) för någon’. Däremot är senare delen av uttrycket inte korrekt **The student had licked my colleagues's boots but hesitated to lick mine*. (Svensen 2004: 240.)

Den lexikaliska variationen hos ett idiom har som bas synonymin, det vill säga hela uttryckets betydelse skall i princip förbli oförändrat om någon del av det varieras, till exempel: ”lägga en död/kall hand över något”, ”sticka/stoppa huvudet i busken/sanden” och så vidare. De ord som byts ut har ofta samma eller besläktad betydelse, som i de ovannämndaexemplen, men det är inte nödvändigt. Dessutom kan ett idiom också varieras på så sätt att ord läggs till eller tas bort med eller utan betydelseförändring. (Svensen 2004: 240–241.)

2.3.2 Betydelse

Idiomets betydelse kan inte utgå enbart av komponenternas betydelser och därför har det i allmänhet metaforisk betydelse. På det sättet skiljer det sig från både fria kombinationer och kollokationer. Exempelvis kan man uppfatta det tyska uttrycket *kalte Füße bekommen* antingen som en fri kombination eller som ett idiom. När det gäller den fria kombinationen skall uttrycket uppfattas bokstavligt (det är verkligen fråga om fötter) och därigenom är också substantivet i uttrycket utbytbart, man kan byta det mot något annat, till exempel *Nase* 'näsa'. Men när uttrycket har överförd betydelse 'plötsligt få starka betänkligheter' kan man inte normalt byta ordet mot andra. Däremot kan hela uttrycket bytas ut, till exempel mot *unruhig werden* eller *ängstlich werden*. I detta fall handlar det inte alls om fötter och därför kan man inte sluta sig till helhetens betydelse utifrån komponenternas betydelser, det vill säga det är fråga om idiom. (Svensen 2004: 241.)

Enligt Svensen finns det också sådana ordförbindelser där man inom vissa gränser kan utbyta objekten mot andra, varvid också uttryckens betydelse kan ändras. Exempelvis det engelska verbet *face* i den överförda betydelsen 'inte väja för, vara beredd att ta itu med' kan ta flera olika direkta objekt: *face the facts/truth, problem/difficulties/circumstances*. Vi har här att göra med ett antal olika kollokationer som har *face* som gemensam kollokator; baserna (*facts, truth* etc.) har sina normala betydelser, medan kollokatoren har överförd betydelse. (Svensen 2004: 241–242.)

Samma verb kan också användas i överförd betydelse i uttrycket *face the music* 'inte väja för faran/obehaget/besvärigheterna' där det är fråga om en semantisk enhet. I detta fall kan man inte sluta sig till uttryckets betydelse utifrån betydelserna hos komponenterna, eftersom det ju här inte alls handlar om musik och därför går det normalt inte att byta någon del av uttrycket. Man kan ändå byta ut hela uttrycket mot något annat, exempelvis *display courage, show no fear* eller något liknande. Här har vi alltså med ett vanligt idiom att göra. (Svensen 2004: 241–242.)

Alla idiom är inte likadana utan det finns skillnader i deras semantiska egenskaper, drt vill säga idiom kan vara metaforiska i olika hög grad. Enligt Svensen (2004: 242) talar man ibland om "helidiom" och "halvidiom" som skiljer sig från varandra i någon grad. Med

helidiom menar man sådana uttryck där ingen av komponenterna används i icke-idiomatisk betydelse, exempelvis *kasta ut barnet med badvattnet* 'förlora något som är bra samtidigt som man gör sig av med något som är dåligt'. (Svensen 2004: 242.)

Halvidiom är motsvarande uttryck, vilkas betydelse delvis kan utrönas utifrån delarnas betydelser genom att någon komponent i mer eller mindre grad behåller sin normala betydelse. Ett exempel på halvidiom är det engelska uttrycket *drive a hard bargain* 'inte låta pruta med sig, vara hård i affärer' vilket som helhet kan betraktas som ett idiom fast det också handlar om köpslående. Svensen (2004: 242) konstaterar ändå att var gränsen dras mellan idiom och andra mer eller mindre fasta ordförbindelser är ibland mycket svårt att avgöra och det har också mycket med olika språkbrukare att göra. (Svensen 2004: 242.)

I mitt eget material finns ett stort antal halvidiom. Liknelserna kategoriseras som halvidiom och de är den näst största idiomtypen i mitt material. I materialet finns exempelvis följande halvidiom: "Stål-Långben är lika stark som en ox", "Han är lugn som en filbunke" och "Jag darrar som ett asplöv". (Se avsnitt 4.4.)

2.4 Olika typer av fasta ordförbindelser

2.4.1 Liknelser

Liknelser är fasta ordförbindelser som innehåller ordet *som* 'liksom' eller något motsvarande: *som en oljad blix*, *like a cat on hot bricks* eller *wie Hund und Katze*. De kan också kallas för tvåledade jämförelser. (Hallström 1998: 6.) Liknelserna brukar kategoriseras som halvidiom eftersom en komponent brukar behålla sin normala betydelse; i regel är det ord eller den ordgrupp som står före *som*, till exempel: **svära** *som en borstbindare* 'svära mycket', **ljuga** *som en häst travar* 'ljuga ofta/mycket' eller **vaka** *som en hök över någon* 'vaka mycket noga över någon'. Som det framgår av de ovannämnda exemplen har liknelser ofta en förstärkande funktion. (Svensen 2004: 244.)

I mitt material av Kalle Anka-tidningarna finns det ett ganska stort antal liknelser jämfört med några andra idiomtyper. De liknelser som jag har excerperat ur tidningarna har en förstärkande funktion i texten och de har ofta också med djur att göra: ”Han är listig som en orm och illasinnad som en gammal giftspindel.” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 5) och ”Stål-Långben är lika stark som en ox.” (Kalle Anka nr 36/2009, s. 43). Detta kan säkert bero på att nästan alla figurer i tidningen är djur och det överhuvudtaget är lätt att kombinera vissa egenskaper med djur.

Jämfört med exempelvis ordspråken eller rutinformler, ”stereotypa ordförbindelser med en huvudsakligen pragmatisk funktion”, är liknelser inte lika stelnade i den grammatiska formen som de andra fasta ordförbindelserna. I varje fall när liknelser består av verbfraser kan verbet transformeras i tempus, modus, person och så vidare: *de har svurit som borstbindare hela dagen* eller *hon vakade som en hök över oss*. En viss lexikalisk variation är också möjlig hos liknelser: *vara stark som en **oxe/björn*** eller *röka som en **borstbindare/skorsten***. (Svensen 2004: 244.)

2.4.2 Ordspråk

Ordspråk är grammatiskt nästan helt stelnade. Detta beror främst på att de i regel utgör hela meningar, generaliserade påståenden vilkas funktion är att förmedla vissa värderingar av allmänmänskligt slag. Denna typ av påståenden har normalt verbet i presens och tempus kan eventuellt inte varieras: *lika barn leka bäst* eller *gleich gleich gesellt sich gern*. Lexikaliskt är ordspråken minst lika oföränderliga som idiomerna och det finns bara några enstaka fall där variation kan förekomma: *the early bird catches/gets the worm*. Ordspråken och idiomerna står nära varandra också semantiskt, det vill säga båda har ofta överförd betydelse, fast vissa av dem ändå kan uppfattas nästan ordagrant: *an apple a day keeps the doctor away*. (Svensen 2004: 244–245.) Enligt Sköldberg (2004: 33) kan ordspråken sägas vara kärnfulla och mer eller mindre metaforiska uttryck som brukar förmedla någon slags levnadsvisdom.

Alla ordspråk som finns i mitt material bär med sig en levnadsvisdom. Ordspråken bär med sig ett budskap att man inte bör vara för skadeglad eftersom sakerna kan vara olika i

framtiden, det vill säga man kan aldrig veta vad som kan hända. ”Skrattar bäst som skrattar sist!” (Kalle Anka nr 18–19 2008, s. 74, nr 44/1980, s. 16), ”Gläfsar bäst som gläfsar sist!” (Kalle Anka nr 1–2/2009, s.39) och ”Luras bäst som luras sist!” (Kalle Anka nr 29/1983, s. 21).

Utöver liknelser och ordspråk finns det också så kallade *fria konstruktioner* med vilka menas språkliga konstruktioner vars betydelse i hög grad är härledbar utifrån de ingående ordens betydelse (Teleman 1974: 212, Anward & Linell 1976: 85, citerat Sköldbberg 2004: 34). Ett exempel på fria konstruktioner är en fras *som en gammal flaggstång* – konstruktionen är inte fixerad vilket betyder att man kan använda uttrycket i olika kontexter. Till skillnad från andra fasta ordförbindelser kan man exempelvis variera uttrycket i enlighet med språkets lexikon och grammatiska regler och därigenom tala om *den gamla flaggstången*, *flera gamla flaggstänger* och så vidare. Dessa olika språkliga strängar har alla sin kompositionella betydelse som i stort sett är förutsägbar och har utgångspunkt i de ingående delarnas betydelse. (Sköldbberg 2004: 34.)

I mitt eget material finns det också fria konstruktioner. Ett bra exempel på en sådan konstruktion är ”Jag darrar som ett asplöv”. Man kan böja ordet *asplöv* utan att innehållet på satsen ändras. Man kan exempelvis använda pluralform av ordet och konstatera ”mina fötter darrar som asplöv”.

2.4.3 Ordspråk och mentalitet

Vad har språket verkligen med ordspråken att göra och berättar det verkligen något om folk som använder dem och deras mentalitet? Åke Daun (1998: 194–204) har funderat på de här frågorna och tagit reda på om ordspråken avslöjar något viktigt om ett folks mentalitet, grundvärderingar och livssyn. Ett stort antal folkloristiskt material är internationellt lånegods. Uttryck, såsom ordspråk, sägner, visor, gåtor och vitsar, är i regel allmänmänniska och berättar således åtskilligt om människosjälen, mindre eller intet om det folkligt specifika, det kulturellt avgränsade. (Daun 1998: 194–204.)

Ett typiskt drag hos ordspråken är deras starkt generaliserade karaktär. De liknar bland annat en del nationella stereotyper i det avseendet att de, trots överdrift, rymmer en sann

poäng, exempelvis: ”Största skälmen har största lyckan.” (Daun 1998: 195.) Samtalskontexten där ordspråken används spelar också enligt Daun (1998: 195–196) en viktig roll eftersom ordspråken kan uppfattas olika av individer av olika samhällsklass eller med olika etnisk bakgrund.

Dessutom kan livsstil och värdeorientering i övrigt leda till divergerande tolkningar av ett och samma ordspråk. I samtalssituationer förekommer det också andra faktorer, såsom tonfall och en specifik interaktionsstrategi, som påverkar hur man tolkar innehåll i ordspråk. (Daun 1998: 195–196.) Tolkningen av ordspråk i de verkliga interaktionssituationerna skiljer sig naturligtvis mycket från tolkningar av ett skrivet språk, från publicerade ordspråkssamlingar, eftersom människornas gester, miner och tonfall i samtalssituationer spelar en viktig roll för hur man i själva verket förstår ordspråkens budskap och innehåll på rätt sätt. (Daun 1998: 195–196.)

2.4.4 Svenskarna och deras ordspråk

Ordspråken är utformade som universellt och allmänmänskligt giltiga visdomsord men ändå avslöjar de något om människornas seder och bruk samt nationalkaraktär. Svenska och andra nordiska ordspråk utmärks av en viss inre tyngd mildrad av humor och därför skiljer de sig ganska mycket från de ordspråk som används i det övriga Europa och särskilt mycket från de slaviska och romanska ordspråken. Ordspråkens uppgift är enligt Daun (1998: 196) att tala om allt som har med människor att göra, men särskilt om livets lycka och elände, sorg och glädje, storhet och fall samt ära och skam. Utöver de ovannämnda kan man inte underskatta ordspråkens egendom att rannsaka och döma, trösta och beklaga, straffa och förlåta, bespotta och prisa samt skämta och tala gripande allvar. (Daun 1998: 196.)

Det finns tre särskilda egenskaper hos svenska idiom som skiljer dem från ordspråken i många andra europeiska länder:

1) Anspråkslöshet

Anspråkslöshet och ödmjukhet är allmänna värderingar hos svenskarna. Anspråkslösheten förekommer särskilt i form av det frekventa tackandet såväl i Sverige så som i övriga

Norden. Fast tackandet är viktigt är den överdrivet uttryckta tacksamheten ändå inte accepterat och det kan uppfattas som ”servilitet” och ett slags subordination. Mot sådant finns det bland annat följande ordspråk: *Om tack kostade penningar, tackades ej så mycket* eller *Tag din tack och stryk på din katt och se hur fet han blir*. Däremot finns det en egenskap som inte uppskattas hos svenska folket, nämligen skrytsamhet. Fast svenskarna personligen tycker om att skryta vet de ändå att det inte uppskattas av omgivningen. (Daun 1998: 197–204.)

Ett par exempel på ett idiom i mitt material som beskriver anspråklöshet och ödmjukhet: ”Nu måste vi slita som djur!” (Kalle Anka nr 41/1988, s. 12), ”Det är bara att bita i det sura äpplet!” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 14)

2) Demokrati och rättvisa

Krav på rättvisa kan sägas vara en av de viktigaste värderingarna hos svenska folket. Också sanningskravet och friheten att uttrycka sig själv är högt uppskattade hos folket. Man kan uttrycka rättens och sanningens värde exempelvis på följande sätt: *Rätt skall vara rätt, om det så skall kosta huvudet* eller *Hundra tusen års orätt blir icke en minut rätt*. Kravet på frihet kan man uttrycka bland annat med följande ordspråk: *Frihet är folkets själ* och *Att mottaga en välgärning är att sälja sin frihet*. (Daun 1998: 197–204.)

Ett par exempel på ett idiom i mitt material som beskriver demokrati och rättvisa: ”Du ska få en dos av din egen medicin!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 20), ”Jag ska träffa den galande galningen, om det ska kosta mig en njure!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 8)

3) Krav på sanningen

Skönhetsidealen är allt annat än framträdande i de svenska ordspråken men det är däremot sanningskravet som betonas och uppskattas hos folket: *Sanningen håller färgen* och *Bättre lida för sanningen än belönas för lögnen*. Sanningen kan i detta sammanhang också sägas vara förankrad i det konkreta, materiella och jordnära – det är ju fråga om det nordiska kulturområdet där man antar människorna att uppskatta sanningen och motsvarande värden och däremot ha en viss livsåskådning (Daun 1998: 197–204.)

Ett par exempel på ett idiom i mitt material som beskriver krav på sanningen: ”Men kom ihåg att vi håller ögonen på dej!” (Kalle Anka nr 18–19/2008, s.45, ”Pratar du inte i nattmössan nu?” (Kalle Anka nr 44/1980, s. 28).

2.4.5 Tolkning av ordspråk

Ordspråken ska inte i allmänhet tolkas bokstavligt utan för det mesta bildligt och därför är det ofta svårt att förstå innehållet i ordspråken. Idag blir också de gamla svenska ordspråken allt mer svårtolkade. Exempelvis ordspråket *Små grytor ha också öron* verkar först vara en enkel ordvits, men betyder något i stil med att man ska tänka på vad man säger när barnen lyssnar. Enligt undersökningar kommer ordspråken in i barns språkliga utveckling vid ungefär 10 års ålder. Orsaken till att barn inte förstår sig på ordspråken är att symbolspråket är för komplicerat för småbarn. Tendensen med de moderna ordspråken är nämligen att symboliken försvinner mer och mer. Detta beror kanske på att människan har blivit mycket mindre traditionsbunden och friare i uppfostran. (Internetkälla 4.)

När det gäller mitt material kan man inte endast konstatera att symboliken i ordspråken försvinner utan antalet ordspråk är i över huvud taget litet. Det beror säkert på att ordspråken är stelnade till formen och också är ålderdomliga. Däremot är bruket av idiom vanligt, vilket avslöjar att man fortfarande uppskattar symboliken och bildspråket i ett skrivet språk. Också bruket av liknelserna och interjektionerna tycks vara allmänt i seriespråket. Idiomen kan sägas vara moderna ordspråk som fungerar på samma sätt som gammaldags ordspråk, bara formen har förändrats.

2.4.6 Interjektioner

Interjektioner är inte fasta fraser med figurativt betydelse liksom idiom, liknelser och ordspråk men de används så mycket i seriespråket att jag har velat ta dem med i undersökningen. Interjektioner är ord som används när man vill uttrycka en stark känsla, hälsa på någon eller kommunicera andra ljud. När man skriver en interjektion i en mening sätter man ofta ett komma eller ett utropstecken efter. (Internetkälla 5.)

I mitt material har man alltid använt utropstecken efter interjektionen som enligt min mening är ett bättre sätt att uttrycka känslor än att sätta ett komma efter satsen. I tidningarna finns det exempelvis följande interjektioner: ”Ve och fasa!” (Kalle Anka nr 18–19/2008, s. 55), ”Milda Matilda!” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 5), ”Jämmer och Elände!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 5), ”Pepprade palsternackor!” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 13) och ”För katten!” (Kalle Anka nr 17/1987, s. 3.).

3 ALLMÄNT OM SERIER

Serierna är något som människor i alla åldrar tycker om, det vill säga det är bara inte småbarn och tonåringar som läser dem. Jag har exempelvis läst Kalle Anka sedan jag lärde mig läsa och gör det också fortfarande och jag är säkert inte den enda som gör det. Vad kan vara orsaken till att serierna är så populära och att de bibehåller sin popularitet år efter år? Och vad består serierna egentligen av – är de bara en blandning av text och bild eller kan det också finnas något annat bakom raderna? Det är intressanta frågor som jag i detta kapitel försöker svara på.

3.1 Vad är en serie?

Enligt Juha Herkman (1998: 21) finns det ett särskilt språk i serien som både läsare och serietecknare måste lära sig för att kunna tolka serierna på rätt sätt. Serietecknarna har med andra ord ägnat sig åt en viss grammatik med vars hjälp det är möjligt för dem att förstå budskapet i en serie. Naturligtvis har var och en serietecknare sin egen stil men i allmänhet orsakar det inga problem för läsarna att förstå innehållet i en serie eftersom den vanligen avspeglar det samhälle och den kultur som både läsare och tecknare är medlemmar i. Utöver det ovannämnda påverkar också läsarens bakgrund och livsåskådning hur hon eller han tolkar budskapet i en serie. (Herkman 1998: 21.)

Hurdan är då seriens form och struktur? Enligt Sture Hegerfors och Stellan Nehlmark (1973: 5) är serien vanligen en berättelse som består av bilder som ligger omedelbart intill varandra. Bilderna måste också vara tidsmässigt intimt förenade för att händelseförloppet ska verka vara rimligt och förståeligt för läsaren. Det finns serier som bara består av bilder, men ett stort antal serier innefattar också en text. Kännetecknande för serier är enligt Heikki Kaukoranta och Jukka Kemppinen (1972: 17) att de fungerar som samspel av text och bild. Serierna liknar faktiskt ganska mycket filmer, vilka inte baserar sig på hur bilderna rör sig utan det viktigaste är hur de rörliga bilderna fogas till varandra. Detsamma gäller också serier. Också Herkman (1998: 21) anser att ett viktigt kriterium för serien är hur man fogar text och bild till varandra. De övriga avgörande drag som

definierar begreppet serie är enligt honom att det är en berättelse som är skapad med hjälp av bildserier och figurerna som uppträder i serien är konstanta.

Kontinuiteten är enligt Kaukoranta och Kemppinen (1972: 17) en av de viktigaste faktorer som skiljer serier från skämtteckningar. I serierna finns det nästan alltid en hjälte vars äventyr man brukar följa under en lång tidsperiod – typiskt för hjältar är nämligen att de sällan dör och även om det händer betyder det inte att berättelsen slutar. Seriefigurerna spelar en viktig roll när det gäller kontinuiteten i serien eftersom berättandet i serien går framåt med hjälp av figurernas repliker och handlingar. (Herkman 1998: 126).

När det gäller berättandet är sidornas början och slut de viktigaste punkterna i serien. Shlomith Rimmon-Kenan (1991: 153) menar enligt Herkman (1998: 110) att sakerna som förekommer i början av berättelsen kan bilda väldigt starka förhandsuppfattningar hos läsaren, vilket påverkar hur läsaren tolkar resten av berättelsen. Också början och slutet på de enskilda sidorna spelar en viktig roll när man tolkar serierna. Betydelseerna i de första och sista rutorna framhävs speciellt i verk av Carl Barks som i sina Kalle Anka-berättelser brukar placera dramatiska handlingar där man vänder på sidorna. (Herkman 1998: 110.) Detta är ett faktum som verkligen har visat sig riktigt när jag har läst igenom materialet för min undersökning – alla de avgörande händelserna brukar placera sig där man vänder sidorna.

Enligt Herkman (1998: 110–111) stödjar sig också linearisk tidsuppfattning på denna världsbild som baserar sig på berättelsernas början och slut och på båglinjer mellan dem. Den lineariska tidsuppfattningen används i den västerländska kulturen som vi lever i. Det kan ibland vara svårt för människorna som kommer från ett annat kulturområde att tolka serierna som är avsedda för människorna som lever i det västerländska kulturområdet. Varje kultur har nämligen sina egna normer och värderingar som kan påverka tolkandet av serierna. Det är ändå viktigt att komma ihåg att var och en läsare kan tolka seriens budskap på sitt eget sätt, även om de lever i samma kultur, och det finns inga färdiga modeller för hur serien bör tolkas. Naturligtvis kan läsarens ålder, kultur och livsåskådning bilda vissa ramar för tolkningen men enligt min mening är det ändå i sista hand individen själv som skapar betydelsen för serien.

3.2 Seriernas historia

3.2.1 Föregångarna i serievärlden

Varje socialt och kulturellt fenomen samt media har föregångare som för sin del har bidragit till och påverkat uppkomsten av ett nytt fenomen och det har också serien. Serien har många förfäder som har lagt grunden till serien och möjliggjort att den idag är en av världens mest utbredda media. Enligt Kaukoranta och Kemppinen (1972: 38) finns det många personer som anses vara förfäder till serien: Rodolphe Töpffer (1799–1846), Cham (Amedee de Noe) (1819–1879) samt Wilhelm Busch (1832–1908), Gustave Doré (1833–1883) och Caran d’Ache (1858–1909).

Töpffer var en genuesisk universitetsprofessor, författare och konstnär och tecknandet var för honom bara en bisyssla med vilken han ändå blev populär och tjänade mycket pengar. Hans mest berömda hjältar var M. Vieuxbois, M. Gryptogame och M. Jabot och småborgare som försökte nå något stort och viktigt i sina fantasifulla äventyr men blev ännu mer förtryckta. Berättelserna utkom från trätrycket oavsett från M. Gryptogame vars bilder Cham graverade i trä. Med den här tekniken blev spridningen av serien också större. När Töpffer slutade sin karriär, fortsatte Cham med sina egna bildberättelser men han uppnådde aldrig samma nivå som sin lärofader. (Kaukoranta & Kemppinen 1972: 29.)

Gustave Doré följde noggrant sina föregångares lärdomar vilket han tydligt visade genom att publicera sitt första seriealbum redan som 15-åring. Dore var till stilen allätare men han skapade sin karriär främst genom att illustrera klassiker. Dore ansågs vara den mest berömda och produktiva illustratören med väldigt stor fantasirikedom och han var inte rädd för olika teman. Ett av hans mest kända verk är *Det heliga Ryslands historia* (1854), som är fullt av blod, humor och satir. Den politiska spetsen i verket var så pass imponerande att man tog en ny upplaga av den ännu under första världskriget. (Kaukoranta & Kemppinen 1972: 29–31.)

Wilhelm Busch, Dorés samtida, tog Töpffers och Dorens stil ännu längre. I början av Busch’ karriär var han sysselsatt vid tidningen *Fliegende Blätter* och där skapade han sin egen stil, bildberättelser med en skarp och rimmad text. Hans berömda bilderbok, *Max*

och Moritz, utkom 1865 och den betraktas som århundradets mest populära bilderbok. Verkets förevändning har sannolikt varit moralisk, det vill säga berätta vad som kan hända när man vandaliserar och har brist på disciplin. Busch var en man som införde anarki, explosioner, vandalism och katastrofer i seriernas värld. (Kaukoranta & Kemppinen 1972: 31.)

Alla de ovannämnda männen har alltså med sin egen insats påverkat uppkomsten av serier. De hade utvecklat metoden att berätta i bild så den var färdig före sekelskiftet. Det var bara ett par saker som saknades, nämligen en teknik för att skapa bubblor och onomatopoetiska uttryck samt det viktigaste av allt, ett medium, där man kunde publicera dessa berättelser. (Kaukoranta & Kemppinen 1972: 31).

3.2.2 Seriernas uppkomst

Den tecknade serien föddes 1896 samtidigt med många andra tekniska uppfinningar såsom film, trådlös telegraf och grammofonskivor och därför brukar man i detta sammanhang tala om medieindustriens födelseår. (Kaukoranta & Kemppinen 1972: 31.) År 1895–96 började det regelbundet dyka upp återkommande bildberättelser i de amerikanska tidningarnas söndagsbilagor och senare även i deras vardagsbilagor. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 24.) Enligt Kaukoranta och Kemppinen (1972: 31) hade serierna under sina första år samma uppgift som korsord, vitsar och mattips, de hade nämligen en utfyllande och sekundär uppgift i tidningen. Som ett självständigt fenomen föddes seriepressen först på tröskeln till andra världskriget. (Kaukoranta & Kemppinen 1972: 31.)

De första serierna var bildberättelser med en text och de enskilda bilderna kallades för *panels* och pratbubblorna *balloons*. Genren var ursprungligen amerikansk men dess förelöpare var den politiska karikatyren som utvecklades i slutet av 1700-talet och i början av 1800-talet av Wilhelm Busch. Den första verkliga serien som utkom 1895 var *Den gula pojken* (*The Yellow Kid*) av Richard Felton Outcault. Serien var provokativ i kopparstickssatirens anda och varje söndag publicerades det en bild i stort format med skarpt socialkritisk tendens. Sedan dess har satir spelat en mycket avgörande roll i serievärlden. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 24.)

Man tog det avgörande steget för genrens utveckling i mitten av 1930-talet när man för att utnyttja tillgänglig tryckkapacitet började trycka serier i häftesform. På detta sätt kunde serierna säljas direkt och de var bara inte en del av tidningen, vilket också ledde till att det började uppstå stora serietidningsförlag. Samtidigt med serietidningsförlagens uppkomst börjar det också födas nya slags seriegenrer såsom äventyrs-, kriminal-, detektiv- och västernserier. Också skräck och science-fiction kommer med i bilden. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 26–27.)

Det kommer också ett nytt drag in i serievärlden – man börjar nämligen rikta in sig på olika läsargrupper. Det börjar uppstå serier som speciellt är avsedda för barn, tonåringar eller armén av vilka de senare först dyker upp under andra världskriget. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 26–27.) Under andra världskriget började också ett nytt kapitel i seriernas historia när man började använda dem som propagandavapen. (Hegerfors 1966: 63). Till Finland började de utländska serierna komma först 1949 men exempelvis Kalle Anka publicerades redan 1936 som vardagsstripp. Den första Kalle Anka-serietidningen på finska publicerades 1951 av Sanoma Osakeyhtiö för att fira Walt Disneys 50-årsdag. (Lindman et al. 1992: 18.)

Också Hegerfors (1966: 6) konstaterar att i början var serierna huvudsakligen bara ämnade för barn men det dröjde inte länge förrän man konstaterade att också föräldrarna var förtjusta i serierna. Det faktum att serierna inte bara var avsedda för en viss åldergrupp syntes bland annat så att figurer som inträdde i serierna också var äldre än tidigare. Utöver de ovannämnda förnyelserna började man också använda serier i PR-verksamhet och alltsedan 30-talet har serier alltmer använts i reklam och annonsering och serierna har i motsvarande grad utnyttjat lärdomar från reklamen. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 26–27.)

3.3 Form och struktur

Som tryckt media står serierna i sin egen klass och de skiljer sig från andra tryckta medier på många sätt. Kännetecknande för serierna är exempelvis *pratbubblor* som innehåller ett viktigt budskap som för berättelsen vidare. Enligt Hegerfors och Nehlmark (1973: 66–67)

var pratbubblan först bara en metod som brukades för att ge liv åt de tecknade figurerna, det vill säga den förmedlade ett slags bildtexter. Replikerna i pratbubblorna formulerades utan litterära konstgrepp, anföringstecken samt tanke-streck eller förklaringar av den som med öppen mun verkade uttala dem. Men utvecklingen gick vidare och så småningom började man också intressera sig för ett försummat område inom språket, nämligen det onomatopoetiska. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 67.)

Med *onomatopoetiska uttryck* menar man enligt *Norstedts Svensk Ordbok* sådana uttryck som härmar ett (icke-språkligt) ljud, det vill säga det är ett slags ljudhärmande. Kalle Anka-tidningarna är fulla av onomatopoetiska uttryck. De används som effektmedel för att betona figurernas repliker och deras budskap, och enligt min mening är dessa uttryck en viktig del i seriespråket. Jag anser att onomatopoetiska uttryck är nästan ”obligatoriska” eftersom Kalle Anka-tidningarna innehåller så mycket action och känsloladdade situationer som skulle vara svåra att uttrycka utan onomatopoetiska uttryck.

En annan form av pratbubblan är en *tankebubbla* som utmärks av några småbubblor i stället för de vanliga strecken från läpparna. Tankebubblorna ger var och en figur en egen tankevärld och berättar troligen mera om figuren och dess tankar än replikerna i vanliga pratbubblor. Man kan säkert konstatera att pratbubblan i alla sina former är ett viktigt uttrycksmedel i seriespråket. Den kan uttrycka många olika sinnesstämningar från sorg till glädje och också ändra form beroende av kontexter. Pratbubblan är så att säga ett självständigt uttrycksmedel som utnyttjar både skrivet ord och symboliska bilder och fungerar som blandning av dem. (Hegerfors & Nehlmark 1973: 67–69.)

3.3.1 Rutornas betydelse

Serierna såsom också andra tryckta medier ska läsas och tolkas på ett visst sätt. I det västerländska kulturområdet råder det också ett visst sätt att läsa serier, nämligen från vänster till höger, uppifrån neråt och från en ruta till en annan. Pekka A. Manninen betonar enligt Herkman (1998: 71) att rutan är en grundenhet när det gäller seriespråket. De mest avgörande förändringarna i berättelserna sker utan undantag när man övergår från en ruta till en annan. Man kan så att säga konstatera att övergångar mellan de viktigaste

händelserna också på samma gång är övergångar från en ruta till en annan. Att berättandet på detta sätt går framåt periodvis är ett typiskt drag i serieframställningen. (Herkman 1998: 95.)

Ibland kan man också avvika från den typiska vänster–höger läsmodellen och använda andra effektmedel i berättandet. Ett effektmedel är att använda berättarstilen där många rutor i rad utbildar en sådan betydelseenhet att läsaren måste iaktta alla rutor samtidigt för att kunna förstå seriens betydelsevärld. Kännetecknande för serierna är också att verbala och bildliga tecken kan läsas både separat och samtidigt. Lawrence Abbot menar enligt Herkman (1998: 72) att läsaren först brukar kasta en överblick över bilden och därefter koncentrerar han sig på texten bara om den finns med i berättelsen. Figurerna och deras repliker brukar man notera sist under läsandet. (Herkman 1998: 72.)

Läsandet av serien brukar alltså gå framåt i en viss ordning eftersom både skribenter och läsare har lärt sig att skriva och läsa serierna enligt en viss modell. Förstås har läsaren också rätt att övergå från en ruta till en annan slumpmässigt men i allmänhet brukar man ändå lyda från vänster till höger-modellen under läsandet. (Herkman 1998: 72.) I Kalle Anka-tidningarna följer man läsmodellen från vänster till höger, det vill säga figurernas repliker är placerade så att man automatiskt läser dem från vänster till höger. På bild 1 kan man se ett tydligt exempel på denna modell.

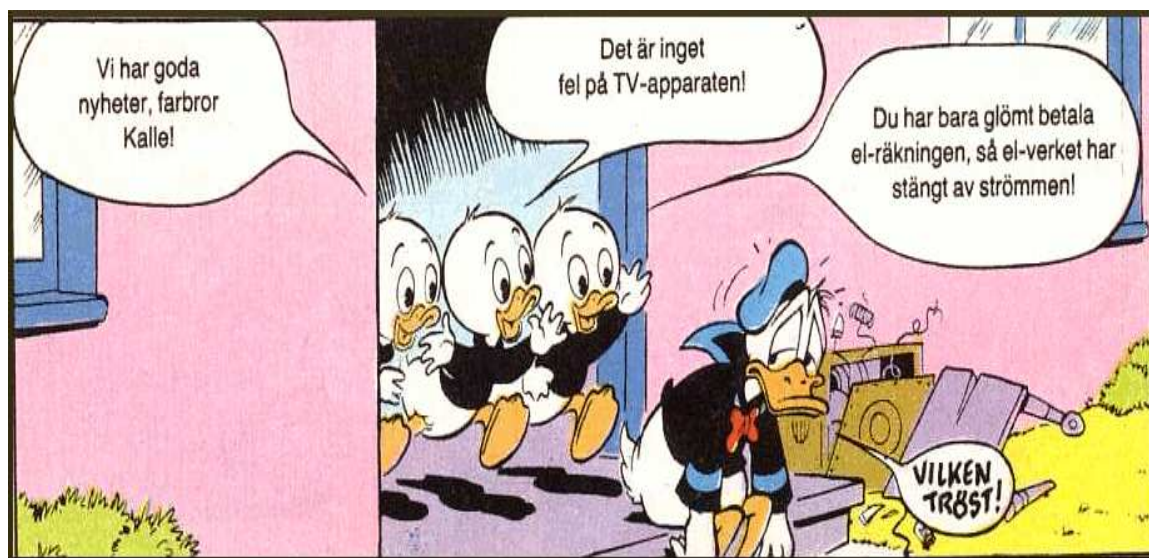

Bild 1: Knutte, Fnatte och Tjatte med sin farbror. (Kalle Anka nr 36/1982 s. 9)

3.3.2 Olika serietyper och berättarstil

Herkman (1998: 22) nämner en viktig faktor som är typisk för serier och skiljer den från en tradition andra karikatyrbilder, nämligen berättarstilen. Exempelvis Randall P. Harrison (1981: 18) anser enligt Herkman (1998: 22) att den ovannämnda faktoren skiljer serier från karikatyrbilder och enligt honom finns det följande publiceringsformer av serier:

- 1) *Seriestripp* (eng. *comic strip*) vars underarter är humor-, äventyrsserie med kontinuerlig intrig- och ”tvålopera”-stripp.
- 2) *Serietidningen* till vilken hör både en vanlig serietidning (eng. *comic book*) och en undergroundserie (eng. *comix*).
- 3) *Serienovell* (eng. *graphic short story*) och -roman (eng. *graphic novel*).
(Herkman 1998: 22.)

Seriestripp definieras enligt Herkman (1998: 104–105) som en öppen och dramatisk berättelse om en konstant grupp av figurer. Den framställs som en serie av bilder som ofta innehåller dialog i pratbubblor samt berättande text. Seriestrippar är vanliga som från en till fem rutor långa kortserier som publiceras i någon dagstidning eller tidskrift som regelbunden serie. Som undantag finns det också söndagstrippar som är längre än vanliga stripp och publiceras i tidningarnas söndagsnummer och tidskrifter. Det finns inte bara en typ av seriestrippar utan de kan ha olika former; det finns seriestrippar där man berättar en vits, historia eller episod i varje avsnitt av serien (eng. ”*gag*” *strips*) och strippar som består av längre berättelser med kontinuerlig intrig. Nuförtiden är det ändå vanligt att man kombinerar dessa dimensioner i seriestripp: å ena sidan är de självständiga enheter men å andra sidan bildar man deras värld och berättelser i förhållande till tidigare avsnitt av serien. (Herkman 1998: 104–105.)

Serienoveller (*graphic short stories*) bildar däremot längre berättande enheter, det vill säga självständiga berättelser såsom serietidningar. Serienoveller är nuförtiden väldigt populära både i Europa och i Amerika. Också i Japan har man redan länge varit förtjust i serienoveller där populära manga-serier kan vara 500–600 sidor långa. Utöver dessa serietyper har man också sedan 1950-talet publicerat berättelser i form av 40–60 sidor

långa album. Exempel på serier i albumform är bland annat *Tintin* och *Asterix*. (Herkman 1998: 105.)

Kalle Anka har många olika publiceringsformer av vilka Kalle Anka-tidningarna är den mest använda publiceringsformen. Tidningarna kommer ut en gång i veckan. Enligt Internetkälla 2 publiceras Kalle Anka för närvarande i fyra olika former:

- *Kalle Anka & C:o* – Sveriges största serietidning som har utkommit sedan 1948.
- *Kalle Ankas Pocket* – en publikation som började utges 1968. Idag publiceras 13 nummer om året.
- *Musse Pigg & C:o* – hette ursprungligen *Walt Disney's Serier* och bytte sedan namn till *Kalle Anka Extra* innan den 1980 fick sitt nuvarande namn. Serien innehåller mest repriserna av *Kalle Anka & C:o* samt visst franskt material.
- *Minipocket* – är en pocketbok i hälften av det vanliga pocketformatet som utkommer med sex nummer per år sedan 2005. Den innehåller mest repriserna från *Kalle Ankas Pocket* samt andra tidigare publikationer med framför allt i Italienskproducerade serier. (Internetkälla 2.)

Förutom dessa tidningar och pocketböcker utges även flera bokserier samt ett antal specialtidningar. Kalle Anka utkommer också tidvis som seriestripp på seriesidor i vissa tidskrifter och andra publikationer. Sin Sverigepremiär fick Kalles dagsstripp redan 1938 på *Aftonbladets* seriesidor där den stannade till 1977. År 1940 började man också publicera Kalles söndagssida i veckotidningen *Vårt Hem*. (Internetkälla 2.) Att Kalle Anka-serierna har haft så många olika publiceringsformer under flera årtionden berättar mycket tydligt om dess popularitet och gör den till en av världens mest älskade serier.

Berättarstilen betraktas också som ett viktigt drag när det gäller serieforskning eftersom den har att göra med hur läsaren förhåller sig till serien och bildar sig en åsikt om den. Man måste ändå komma ihåg att serier är mycket kontextbundna och hur man tolkar dem har väldigt mycket med kultur och dess olika regler och göra. Man kan alltså säga att serien har en ganska flexibel och mångsidig karaktär vilket bidrar till att den kan betraktas som intressant undersökningsämne. (Herkman 1998: 22.)

3.4 Männerna bakom Kalle Anka

3.4.1 Walt Disney

Walt Disney är mannen bakom många av de mest älskade serierna i världen, också bakom Kalle Anka. Disney föddes 1901 i Chigaco men familjen flyttade snart till en bondgård nära Missouri och därefter till Kansas City, Missouri. Som 14-åring började han studera vid Kansas City Art Institute och två år därefter anmälde han sig som frivillig som ambulansförare hos Röda Korset i Frankrike under första världskriget. Han återvände till USA 1919 och började jobba hos en konststudio i Kansas City. I denna konststudio träffade han Ub Iwerks och detta samarbete varade till Disneys död. Disney och Iwerks anslöt sig till Kansas City Film Ad Company där de producerade tecknade reklamfilmer. (Internetkälla 2.)

År 1922 bildade Disney sitt första bolag som döptes till Laugh-O-Gram Studio. Året därpå gick bolaget emellertid i konkurs, vilket ledde till att Disney begav sig till Hollywood med Iwerks och sin äldre bror. I Hollywood bildade de The Disney Bros. Cartoon Studio som 1925 blev omdöpt till Walt Disneys Studios. (Internetkälla 2.)

År 1927 skapade Disney och Iwerks en ny serie animerade filmer, *Oswald the Lucky Rabbit*, men snart uppstod det problem kring serien och de var tvungna att ge upp serien. Disney var tvungen att ersätta Oswald med någon annan figur och så uppstod det *Musse Pigg*. De två första Musse Pigg-filmerna var stumfilmer och blev ingen stor succe men i november 1928 släppte Disney den tredje Musse-filmen, *Musse Pigg som Ångbåtskalle*, för andra gången och denna gång med ljud vilket blev en stor succe. (Internetkälla 2.)

Snart efter Musse Pigg skapades Mimmi Pigg och andra tecknade "superstjärnor" såsom Långben, Pluto och Kalle Anka. Disney själv skapade inte dessa figurer, utan det var hans tecknare som gjorde arbetet. Disney utvecklade den så kallade multiplanskameran som möjliggjorde ett bättre perspektiv och djup i de tecknade filmerna. Hans företag utvecklades till ett jätteföretag med hundratals anställda. (Internetkälla 2.)

År 1937 förverkligade Disney sin dröm att producera USA:s första animerade långfilm, och tillika världens första animerade långfilm i färg: *Snövit och de sju dvärgarna*. Filmen

blev en jättesuccé. Under andra världskriget anlätades Disney Productions till att producera propagandafilmer för att verka moraliskt stärkande för amerikanerna både hemma och ute i krig. Efter kriget började företaget vid sidan av animerad film också producera spelfilm. Ungefär samtidigt kom en stor mängd naturdokumentärer av vilka flera Oscarbelönades. Sammanlagt vann Walt Disney 29 Oscars för sina filmer. Disney dog den 15 december 1966 i lungcancer men hans produktion fortsätter att leva. (Internetkälla 2.)

3.4.2 Carl Barks

Carl Barks föddes på en lantgård den 27 mars 1901 i Merrill, Oregon. År 1910 flyttade han med sin familj till Kalifornien vilket samtidigt var början på hans teckningskarriär. Barks var intresserad av teckning hela sin barndom och ungdom och deltog faktiskt även i en brevkurs för tecknare, kallad London School of Cartooning. År 1928 började han sälja skämtteckningar till satirtidningen *The Calgary Eye-Opener* med gott resultat. Sitt verkliga genombrott gjorde han 1935 då han sökte jobbet hos Walt Disney, vilket han också fick efter några provteckningar med Musse Pigg. Under samma tidsperiod kom han vid sidan av sitt arbete med idéer till manusverkstaden. Ideerna togs i bruk eftersom Walt själv insåg att Carl gjorde sig bäst som renodlad manusförfattare. Här hjälpte han till med att skapa 35 kortfilmer. Carl Barks avled i leukemi den 25 augusti 2000 i en ålder av 99. (Internetkälla 3.)

Carl Barks är mest berömd för sina serier om Kalle Anka och Farbror Joakim. Som berättare var Barks som bäst från slutet av 1940-talet fram till slutet av 1950-talet. En av hans toppenverk är *Gåtan om fyrkantiga ägg* som utkom 1949. Serien berättar om Kalle och hans brorson som inte bara hittar en fyrkantig indianstam utan också ett fyrkantigt ägg. Under samma tid skapade Barks också sådana legendariska ankafigurer som Farbror Joakim och Alexander Lukas. Farbror Joakim är en ilsken gamling som alla hatar och han hatar dem. Han utkom först på sidorna i en amerikansk Kalle Anka 1949. Vid sidan av Kalle Anka och Farbror Joakim har också figurer såsom Oppfinnar-Jocke och Björnligan förvandlats till begrepp som beskriver egenskaper hos en viss människotyp. (Lindman 1992: 20.)

En orsak till Barks popularitet är säkert hans förmåga att beskriva olika känslor såsom glädje, sorg, avund, snålhet, skryt och äventyrlust. Det är just de ovannämnda känslorna

som gör det möjligt för barn att identifiera sig med sina hjältar. Dessa hjältar är inte allsmäktiga utan mänskliga och därför är det lätt för läsaren att identifiera sig med dem och känna igen samma känslor i sitt eget liv. Ett exempel på en sådan hjälte är Kalle Anka, vars humör brukar skifta snabbare än en blix. Därför kan barn och varför inte också vuxna lätt identifiera sig med honom. (Lindman 1992: 20–21.)

3.4.3 Kalle Anka idag

Efter Carl Barks har Kalle Anka-serien haft många skribenter och manusförfattare. Det danska Gutenberghus-förlaget ansvarar för tidningens spridning i de nordiska länderna och dess tecknare har fått rådet att härma den stil som Barks skapade på 1960-talet. Kalle Anka-tidningen är väldigt populär i Finland där tidningens spridning uppgår till 310 000, vilket enligt huvudredaktören till stor del beror på Barks klassiska Kalle Ankaberättelser från 1950-talet som har lagt grunden till Kalle Ankas stora popularitet. Barks populära verk är till exempel: *Drömmen om det gamla Kalifornien* 1951 (*In Old California*), *Jul i Pengalösa* 1952 (*A Christmas for Shacktown*) och *Tillbaka till Klondike* 1952 (*Back to the Klonde*). (Lindman 1992: 21, Internetkälla 3.)

3.5 Seriefigurerna – aktörer i serien

Utom rutornas kontinuum har också seriefigurerna en viktig roll när det gäller berättandet och hur det går framåt i serien. Berättandet går framåt med hjälp av figurernas repliker och handlingar och ibland kan bara figurens väsen, det visuella yttre, vara en avgörande faktor när det gäller berättarkonsten i serien. Enligt denna synpunkt är seriefigurerna alltså konstruktioner som läsaren gestaltar med hjälp av tips som står i texten. (Rimmon-Kenan 1991: 49; Chatman 1978: 119, citerat Herkman 1998: 126). Ulrich Krafft (1978: 127) som har forskat i seriespråket har också enligt Herkman (1998: 126) presenterat en likartad teori om hur seriefigurerna gestaltas. Enligt honom är figurerna verkliga *tecken* (*Zeichnen*) och all rekvisita som tillhör dem, till exempel kläder och andra utrustningar, är *indikatorer* (*Anzeichen*). Tillsammans bildar tecken och indikatorer en tolkningsram där seriefiguren verkligen uppstår. (Herkman 1998: 126.)

Som exempel på denna tolkningsram nämner Herkman (1998: 126–127) Kalle Anka och Farbror Joakim, vars skillnad enligt den ovannämnda teorin baserar sig på indikatorer som sjömansdräkt och -mössa som tillhör Kalle, och cylinderhatt, glasögon, rock, polisonger och damasker som tillhör Farbror Joakim. Man kan också tala om binariska oppositioner när det gäller sådana här motsatspar som Kalle och Farbror Joakim. Med hjälp av oppositionspar kan man lättare igenkänna vissa egenskaper hos Kalle Anka och Farbror Joakim samt tolka deras beteende. (Herkman 1998: 126–127.)

Det är lätt att förena vissa egenskaper med antingen Kalle eller Farbror Joakim bara på grund av deras yttre: Farbror Joakims kläder och hans utseende överhuvudtaget fungerar som tecken på hans auktoritet, ålder och rikedom, medan Kalles sjömansdräkt skapar en helt omvänd bild hos läsaren, det vill säga Kalle ses som ung, fattig och oerfaren. Fast motsatsparen är ganska tillspetsade och stereotypa och lätt att gestalta för läsaren är de ändå också kulturbundna. Därför är det viktigt att komma ihåg att seriefigurernas stereotypiska drag inte bara har med seriespråket att göra utan också med den omgivande kulturen. (Herkman 1998: 127–129.)

Jag anser att teorin om oppositionspar är ganska träffande eftersom det är lätt att uppfatta Kalle som fattig och Farbror Joakim som rik enbart när man tittar på bilden. Man behöver inte ha några förkunskaper om serien eller läsa berättelsen för att kunna göra dessa tolkningar.

Ett intressant faktum är också att Kalle och Joakim alltid har haft samma kläder på sig och de byter heller aldrig kläder. Samma sak gäller också övriga figurer i Kalle Anka, vilket bara förstärker läsarens stereotypiska uppfattningar om figurerna. På bild 2 nästa sida kan man se Kalle Anka och Farbror Joakim i sina karaktäristiska dräkter.

Bild 2: Kalle Anka, Farbror Joakim och turkronan. (Kalle Anka nr 15/1989, s. 11)

3.6 Figureerna i serietidningen Kalle Anka

Det finns ett stort antal roliga och egenartade figurer i Kalle Anka och var och en av dem har vissa egenskaper som är kännetecknande just för dem. Alla dessa figurer har vissa stereotypiska drag och därför är det lätt för läsarna att identifiera sig med dem. I Ankeborg bor det många intressanta personligheter som har olika åsikter och värderingar såsom vi alla har också i det verkliga livet.

Kalle Anka är en fattig och lättretad anka, vars humör skiftar snabbare än blixten. Kalle är också mycket lat och därför är han ofta tvungen att byta jobb – om han över huvud taget har något jobb. I allmänhet jobbar han på en margarinfabrik eller är anställd hos Farbror Joakim. Kalle bor med sina tre smarta brorssöner som ofta orsakar honom gråa hår men också räddar honom ur någon knipa.

Knatte, Fnatte och Tjatte är tre smarta ankungar som bor med sin farbror Kalle. Pojkarna är mycket fiffiga och de brukar ofta lösa sin farbrors problem. De hör till gröngölingarna där de ofta belönas med olika medaljer.

Farbror Joakim är Kalles rika och mycket snåla farbror som älskar pengar. Farbror Joakim bor i pengapingen och funderar hela tiden på nya sätt att tjäna mer pengar. Han är världens rikaste anka. Hans värsta fiende är Magica de hexa som hela tiden försöker stjäla hans dyraste skatt, lyckopeng. Till Farbror Joakims ärkefiender hör också Björnligan som alltid är ute efter hans pengar.

Farmor Anka är Kalles lättretade farmor som bor på landet med sin lata dräng Mårten Gås. Farmor Anka är också flitig och hon är berömd för sin underbara matlagningsförmåga.

Kajsa Anka är Kalles lättretade flickvän som alltid brukar vara arg på Kalle. En mycket vanlig situation är att hon slår Kalle med sin väska. Kajsa är mycket flärdfull och bryr sig ganska mycket om sitt utseende. Hon har också svårt att bestämma vilken av två friare hon vill umgås med, Kalle eller Alexander.

Alexander Lukas är Kalles lyckosamma kusin som alltid har tur medan kusin Kalle alltid har otur. Alexander är mycket självbelåten och tycker mycket om att skryta med sin lycka. Han är såsom Kalle förtjust i Kajsa och de brukar alltid tävla om allt, särskilt om Kajsa.

Oppfinnar-Jocke – är en smart och lite tankspridd uppfinnare vars uppfinningar alltid inte fungerar som borde. Han skulle säkert inte klara sig utan sin medhjälpare som brukar rädda honom ur olika knipor. Han gör uppfinningar särskilt åt Farbror Joakim vars pengarping ofta är i fara.

Magica de Hex är en påhittig häxa, vars livsverk är att få tag på Farbror Joakims lyckopeng med vars hjälp hon kan bli världens rikaste anka. Magica bor på Vesuvius med sin fiffiga korp.

Björnligan tillhör Farbror Joakims ärkefiender. Björnligan är alltid ute efter Farbror Joakims pengar och de försöker erövra hans pengaping på alla möjliga sätt, exempelvis genom att klä sig i olika förklädnader, men lyckas ändå aldrig.

Musse Pigg är en fiffig mus som är skicklig att klara upp brott med sin bästa kompis *Långben*. Till hans ärkefiender hör exempelvis Spökplumpen och Svarte Petter.

Mimmi Pigg är flickvän till Musse Pigg. Hon är ganska flärdfull och lättretad såsom Kajsa Anka men å andra sidan är hon ändå vänlig och välvillig.

Långben är Musse Piggs bästa kompis som är korkad, fånig och klumpig. Han är också alltid mycket vänlig och hjälpsam mot andra. Han har ändå en annan sida som ingen

känner till: när han äter supernötter förvandlas han till en superhjälte som skyddar och räddar dem som behöver hjälp.

Klarabella Ko är en god vän till Långben fast hon umgås med *Rudi Ross*. Klarabella är ganska lättretad vilket tycks vara ett typiskt drag hos de alla kvinnliga figurerna i Kalle Anka-tidningarna.

Mac Moneysack – är en av Farbror Joakims värsta konkurrenter. De tävlar om titeln ”Världens rikaste Anka”.

Pontus von Pluring tillhör också Farbror Joakims värsta konkurrenter eftersom båda vill ha titeln världens rikaste anka. Hittills har ändå Farbror Anka dragit det längsta strået.

4 ANALYS AV IDIOM I KALLE ANKA

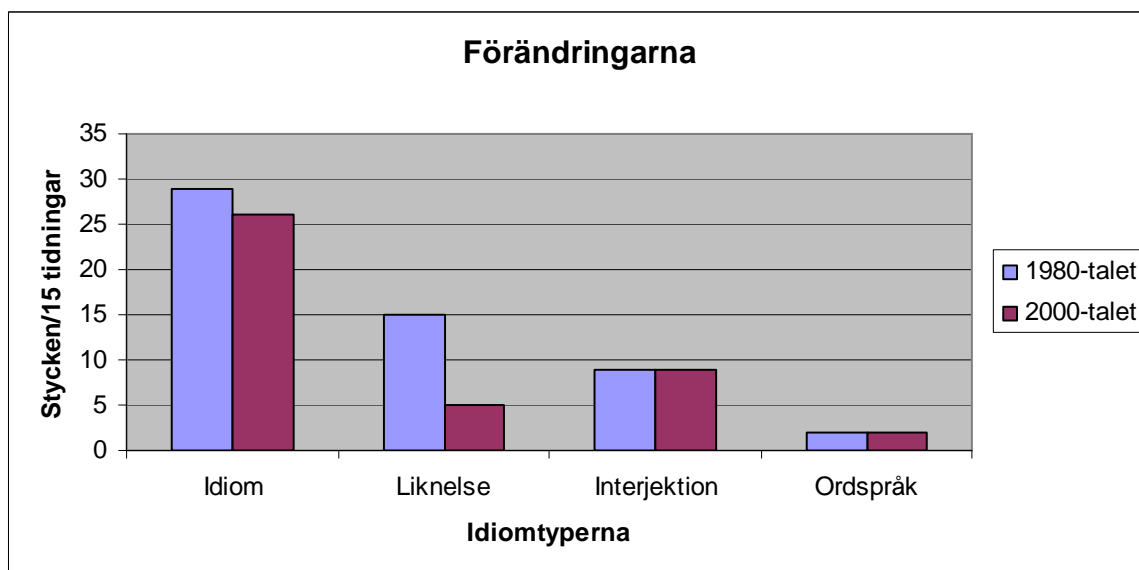
I min undersökning analyserar jag fyra idiomtyper som jag har excerperat ur Kalle Anka-tidningarna från 1980- och 2000-talet, det vill säga *idiom*, *ordspråk*, *liknelser* och *interjektioner*. Meningen är att jämföra dessa idiomtyper med varandra och utreda deras frekvens i tidningarna under olika årtionden. Jag presenterar resultaten i form av tabeller och figurer för att tydligt visa idiomtypernas frekvens och distribution i undersökningen. Undersökningen är kvantitativ. Jag ska analysera också resultaten kvalitativt när jag redogör för idiomtypernas egenskaper på morfologisk, lexikalisk och syntaktisk nivå. Jag diskuterar också idiomens roll i serievärlden. Till stor del är undersökningen också kontrastiv eftersom jag jämför idiomtyperna från olika årtionden med varandra och avgör hurdana skillnader och likheter de uppvisar.

4.1 Distributionen av olika idiomtyper i materialet

Antalet olika idiomtyper i Kalle Anka är enligt min mening ganska stort. Jag har hittat sammanlagt 97 stycken olika idiomtyper i mitt material av Kalle Anka-tidningarna. Varje tidning innebär i genomsnitt fem idiomtyper och det finns bara en tidning utan några idiom. Distributionen mellan olika idiomtyper varierar ändå ganska mycket och det finns en idiomtyp som är överlägsen de andra, nämligen *idiom* som täcker 56 procent av alla idiomtyper i undersökningen. Kategorin *idiom* bildar tydligt majoriteten i båda årgångarna och därför är det lätt att dra slutsatsen att bruket av idiomerna är karakteristiskt i Kalle Anka. *Liknelser* och *interjektioner* bildar tillsammans den näst största gruppen (21 och 19 procent) i materialet.

Ordspråk är klart den minst använda idiomtypen i tidningarna, det vill säga det täcker bara fyra procent av alla idiomtyper i undersökningen. I praktiken betyder det att det finns endast fyra stycken ordspråk per 30 tidningar, vilket inte är relativt sett något stort antal. En intressant iakttagelse är att användningen av olika idiomtyper har förblivit likadan från 1980-talet till 2000-talet, det vill säga distributionen av idiomerna är likadan fast det i någon mån finns skillnader när det gäller antalet. Enligt de nedanstående tabellerna har bruket av

idiom varit större på 1980-talet än vad det är nu på 2000-talet, det vill säga bruket av idiom har minskat litet under åren.

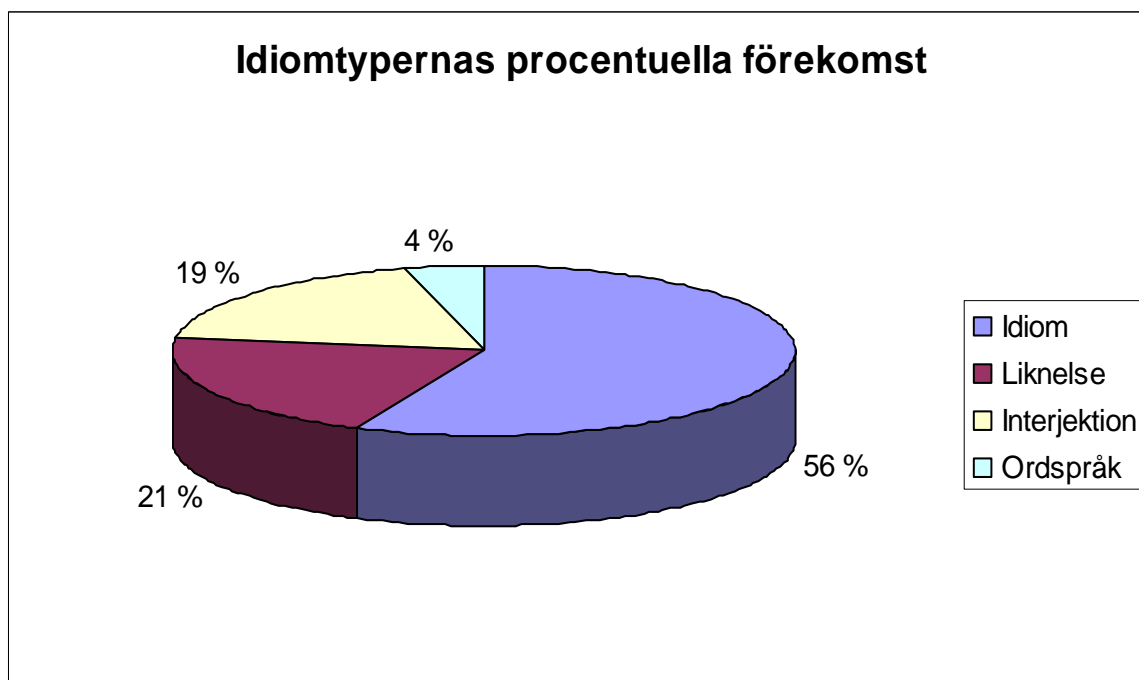
Tabell 1. Distributionen av olika idiomtyper.

På 1980-talet har bruket av idiom varit större i kategorierna idiom och liknelser, medan kategorierna interjektioner och ordspråk har använts lika mycket under de båda årtiondena. När det gäller de övriga idiomkategorierna har bruket av olika idiomtyper varit större på 1980-talet, särskilt i kategorin liknelser. Bruket av liknelser på 1980-talets Kalle Anka-tidningar är dubbelt större än 2000-talet. På 1980-talets Kalle Anka-tidningar finns det 15 stycken liknelser när antalet liknelser i 2000-talets Kalle Anka-tidningar är bara 5 stycken. När man studerar tabellen över distributionen kan man inte låta bli att märka skillnaderna i bruket av olika typer. En intressant fråga är varför någon idiomtyp är så överlägsen de andra och tvärtom.

Det finns faktiskt en tydlig förklaring till varför kategorin idiom bildar den största gruppen (56 procent) av alla typer. Enligt Svensen (2004: 240) är många idiom nämligen variabla, det vill säga det kan förekomma olika slags formvariationer hos idiom, exempelvis grammatisk och lexikalisk variation. Eftersom idiom är variabla är det också naturligtvis lättare att använda dem i texten än till exempel ordspråk som brukar vara nästan helt oförändrade till formen. Det är i själva verket ingen överraskning för mig att antalet ordspråk är så lågt i materialet.

Idiomtyperna i de två undersökningsperioderna

Typernas numerära förekomst		
	1980-talet	2000-talet
Idiom	29	26
Liknelse	15	5
Interjektion	9	9
Ordspråk	2	2

Tabell 2. Idiomens numerära och procentuella förekomst.

4.2 Presentationen av olika idiomtyper

I detta avsnitt ska jag närmare presentera de olika idiomtyper som jag har hittat i Kalle Anka. Som det framgår av de ovanstående tabellerna är distributionen mellan olika idiomtyper ganska stor, det vill säga det finns uppenbara skillnader i användningen av olika idiomtyper. Utöver det är det också viktigt att märka att ingen idiomkategori är helt och hållet homogen, dvs. till varje kategori hör fraser vilkas form och struktur avviker från de andra fraserna i kategorin. Min avsikt är att analysera idiomtyperna i olika kategorier mångsidigt och också utreda om det finns någon slags variation mellan idiomtyperna inom en och samma kategori.

4.3 Idiom

Idiom är alltså den mest använda idiomtypen i materialet och omfattar över hälften av alla idiomtyperna i undersökningen. Idiom är alltså den mest använda kategorin på både 1980- och 2000-talet fast antalet idiom är lite större på 1980-talets Kalle Anka-tidningar. I 1980-talets tidningar finns det 29 idiom per 15 tidningar och på 2000-talet är den motsvarande siffran 26 per samma antal tidningar. Man kan väl konstatera att bruket av idiomtypen har förblivit nästan likadant under åren. En intressant iakttagelse som jag gjort under undersökningens gång är att många idiom i materialet antingen har med mat eller olika kroppsdelar att göra. Av dessa teman är idiom med olika kroppsorgan vanligare än idiom som innehåller matord.

1) Idiom som har med mat att göra:

- ”Nu blommar *löken!*” (Kalle Anka nr 16/1987, s. 4)
- ”Saken är *biff!*” (Kalle Anka nr 21/1989, s. 21)
- ”Saken är *biff!*” (Kalle Anka nr 41/1988, s. 29)
- ”Jag ska nog klara *biffen!*” (Kalle Anka nr 18–19/2008, s. 7)
- ”Saken är *biff!*” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 8)
- ”annars gör de där huliganerna *slarvsylta* av honom!” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 11)
- ”Ni pratar *persilja!*” (Kalle Anka nr 32/2008, s. 25)
- ”Det är bara att bita i det sura *äpplet!*” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 36)
- ”Nu sitter du allt med fingrarna i *syltburken!*” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 14)

På grund av de ovanstående exemplen kan man väl konstatera att idiomet ”Saken är biff” tycks vara i flitigt bruk i Kalle Anka-tidningarna. Ordet *biff* används också i ett annat idiom vilket tyder på att det tycks vara i flitigt bruk hos idiomerna.

Bild 3: Musse Pigg. (Kalle Anka 1980: nr 12 s.4)

På bild 3 kan man se ett tydligt exempel på ett idiom som innehåller ett matord, det vill säga *äpplet*. Idiomet i fråga är halvidiom, vilket betyder att uttryckets innehåll delvis kan utrönas utifrån delarnas betydelser. Det har icke-metaforisk betydelse, det vill säga orden i frasen har sina normala betydelser och de kan förekomma självständigt utanför frasen. Innehållet i frasen bör ändå inte tolkas bokstavligt utan den har en överförd betydelse, vilket betyder att man inte kan byta ord i frasen till andra hur som helst utan att påverka innehållet. Det synonyma uttrycket för frasen skulle exempelvis vara *gå från ord till handling*.

2) Idiom som har med kroppsdelar att göra:

- ”Han har inte lyft ett *finger* se'n vi kom hit!” (nr 38/1981, s. 18)
- ”Mina *tänder* klapprar som kastanjetter!” (nr 15/1982, s. 14)
- ”Jag är så utmattad att det bara mullrar i *öronen* på mej!” (nr 19/1983, s. 9)
- ”Du har gjort ett helt dagsverke utan att röra ett *finger!*” (nr 19/1983, s. 11)
- ”De lägger sina dumma *näsor* i allt vi gör!” (nr 19/1983, s. 15)
- ”Ge honom på *nöten!*” (Kalle Anka nr 19/1983, s. 16)
- ”Lägg *benen* på ryggen!” (nr 26/1983, s. 30)
- ”Den här hymlande ormen hade sina smutsiga *fingrar* med i byken!” (nr 16/1987, s. 6)
- ”Nu försvinner vi fort som *ögat!*” (nr 16/1987, s. 20)
- ”..som jag länge har haft ett ont *öga* till” (nr 15/1989, s. 29)
- ”..som jag länge har haft ett ont *öga* till.” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 29)
- ” Han lyfter aldrig ett *finger* för att hjälpa till med nåt!” (nr 14/2008, s.8)

- ”..och till råga på allt pysslar du om latmasken Mårten som aldrig rör en *fena!*”
(Kalle Anka nr 14/2008 s.8)
- ”Men jag ska ge honom på *nöten!*” (Kalle Anka nr 14/2008, s. 8)
- ”Men kom ihåg att vi håller *ögonen* på dej!” (nr 18/19/2008, s. 45)
- ”Han har fått nånting på *hjärnan!*” (nr 36/2008, s. 53)
- ”Jag känner det i *märg* och *ben!*” (nr 36/2008, s.53)
- ”Jag känner det i *märg* och *ben!*” (nr 36/2008, s. 57)

Som man kan se av de ovannämnda fraserna är det ganska vanligt att man använder namn på olika kroppsdelar i idiom. En kroppsdel som tycks vara mycket överlägsen andra är ordet *finger* som har använts i fyra olika idiom. Också ordet *öga* förekommer i tre olika idiom vilket också tyder på att det är i flitigt bruk. På bild 4 kan man se ett tydligt exempel på ett idiom som innehåller ordet som beskriver en kroppsdel.

Bild 4: Farmor Anka och Kajsa Anka. (Kalle Anka nr 14/2008, s. 8)

Idiomet ”Han lyfter aldrig ett finger för att hjälpa med nåt!” är också ett halvidiom, såsom på bild 1, det vill säga man kan förstå innehållet i frasen utifrån komponenternas betydelse. Avsikten med Kajsas replik här är att förmedla att hon är besviken på Kalle som inte gör någonting för att hjälpa. Idiomet bör alltså inte tolkas bokstavligt utan det har en överförd betydelse.

Utöver idiom med matord och kroppsdelar finns det också ett stort antal övriga idiom i materialet. De bildar inte några enhetliga teman såsom de ovannämnda idiomerna men de tillhör ändå samma kategori av idiomtyp. Nedan är en lista över alla övriga idiom i materialet.

- ”Alla museer i världen kommer att bli gröna av avundsjuka!” (Kalle Anka nr 44/1980, s. 27)
- ”Pratar du inte i nattmössan nu?” (Kalle Anka nr 44/1980, s. 28)
- ”Och så gick det som en dans för dem.” (Kalle Anka nr 38/1981, s. 27)
- ”Vad får jag för jag satte livet på spel?” (Kalle Anka nr 38/1981, s. 32)
- ”Jag trodde nog att det spända snöret skulle göra susen.” (Kalle Anka nr 19/1983, s. 29)
- ”Jag är som klippt och skuren för det!” (Kalle Anka nr 29/1983, s. 21)
- ”Den tunna luften här kan spela en fula spratt!” (Kalle Anka nr 29/1983, s. 13)
- ”Allt är tillbaka i gamla gängor!” (Kalle Anka nr 17/1987, s. 12)
- ”Sakta i backarna nu!” (Kalle Anka nr 16/1987, s. 32)
- ”Ditt dåliga humör kommer att sätta dej riktigt i klistret!” (Kalle Anka nr 41/1988, s. 22)
- ”Nu sitter Kalle i klistret!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 8)
- ”Du ska få en dos av din egen medicin!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 20)
- ”Nu sätter Kalle i klistret!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 8)
- ”Du ska få en dos av din egen medicin!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 20)
- ”..som jag länge har haft ett ont öga till.” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 29)
- ”Kvickt in med det här tiomiljonersbekymret, innan jag går upp i limningen!” (Kalle Anka nr 18/19/2008, s. 13)
- ”Vad som nu är på färde?” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 50)
- ”Jag hittar här som i en öppen bok!” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 58)
- ”Jag har redan fått korn på vilt!” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 60)
- ”Det här kommer att gå åt skogen!” (Kalle Anka nr 32/2008, s. 54)
- ”Om inte farbror Kalle ställer upp som fångare går allt åt skogen!” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 5)
- ”Tid är pengar!” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 17)

- ”Jag ska träffa den galande galningen, om det ska kosta mig en njure!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 8)
- ”Jag ska personligen sätta en käpp i maskineriet!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 34)
- ”Nu börjar allt knaka i fogarna!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 38)
- ”Allt verkar gå vägen!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 39)
- ”Nä, dra åt skogen!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 48)
- ”Här kommer vi med buller och bång!” (Kalle Anka nr 36/2008, s. 49)

På bild 5 finns det ett exempel på ett vanligt idiom i mitt material Kalle Anka och Alexander Lukas brukar alltid slåss med varandra som man kan se på bilden.

Bild 5: Kalle Anka och Alexander Lukas (Kalle Anka nr 15/1989, s. 20)

4.4 Liknelser

Liknelser är den andra största kategorin av idiomtyperna i undersökningen, det vill säga de täcker 21 procent av materialet. Det har skett ganska tydliga förändringar i bruket av liknelser i Kalle Anka. Antalet liknelser har minskat radikalt under åren; när tidningarna från 1980-talet innehåller 13 liknelser per 15 tidningar, är den motsvarande siffran på 2000-talet endast fem stycken. Det kännetecknande draget för liknelserna är att de alltid har *som en* eller *som*-struktur. Såsom med idiomerna har också liknelserna ett visst tema som är överlägset de andra, nämligen djur. Sju liknelser i materialet har med djur att göra:

- ”kommer Bolivar att vara lika foglig som ett dresserat *sjölejon*.” (Kalle Anka nr 17/1987, s. 6)
- ”Nu måste vi slita som *djur*!” (Kalle Anka nr 41/1988, s. 12)
- ”Han åt som en *häst*!” (Kalle Anka nr 41/1988, s. 29)
- ”Han är listig som en *orm* och illasinnad som en gammal *giftspindel*!” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 10)
- ”Stål-Lången är lika stark som en *oxe*.” (Kalle Anka nr 36/2008, s. 43)
- ”Einstein är listig som en *räv*!” (Kalle Anka nr 1–2/2009, s. 35)
- ”Jag är pigg som en *tupp* i morgondiset!” (Kalle Anka nr 1–2/2009 s. 77)

Bild 6: Knatte, Fnatte och Tjatte. (Kalle Anka nr 41/1988, s. 12)

På bild 6 är pojkarna missnöjda med att de måste *slita som djur* medan deras farbror bara tar det lugnt i hängmattan. Liknelsen har en negativ laddning eftersom den innebär betydelsen 'lägga manken till', eller 'slita ut sig'. I liknelsen har man pekat på djur eftersom det hör till allmänkänedom att veta att djuren är mycket flitiga att jobba.

Det är säkert ingen slump att djur används så ofta i liknelser. Jag anser att det är lätt att kombinera vissa egenskaper och karaktärsdrag med djur eftersom det finns ett stort antal egenskaper som är typiska för vissa djur. Det tillhör exempelvis allmänkänedom att veta att björnar är starka och rävar är listiga. Utöver liknelserna som har med djur att göra finns det inte några enhetliga teman i liknelserna. De övriga liknelser som jag har hittat i materialet är följande:

- ”Det där billiga bjäfsset glittrar som diamanter!” (Kalle Anka nr 44/1980, s. 13)
- ”Och så gick det som en dans för dem.” (Kalle Anka nr 38/1981, s. 27)
- ”Snart *blänker* fönsterna *som silver!*” (Kalle Anka nr 15/1982, s. 6)
- ”Jag *darrar som ett asplöv!*” (Kalle Anka nr 15/1982, s. 14)
- ”Mina *tänder klappar som kastanjetter!*” (Kalle Anka nr 15/1982, s. 14)
- ”Han är *lugn som en filbunke!*” (Kalle Anka nr 31/1983, s. 5)
- ”Med din enastående tur hittar vi det *lätt som en plätt!*” (Kalle Anka nr 31/1983, s. 18)
- ”Nu försvinner vi *fort som ögat!*” (Kalle Anka nr 16/1987, s. 20)
- ”Jag ska ha skorstenen *blank som en spegel.*” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 19)
- ”Ankartrossen är *spänd som en fiolsträng.*” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 31)
- ”Den passar farbror Kalle *som handsken!*” (Kalle Anka nr 21/1989, s. 6)
- ”Jag är inte *rik som ett troll!*” (Kalle Anka nr 21/1989, s. 21)
- ”När snålankan har gjort oss rika kan ingen längre *behandla oss som skräp!*” (Kalle Anka nr 18–19/2008, s. 29)

Bild 7: Kalle Anka med bilen. (Kalle Anka nr 38/1981, s. 27)

Idiomet ”någonting går som en dans” har en betydelse ’något går mycket lätt utan anstränganden’. På bild 7 är Kalle mycket överraskad att de, antagligen Knatte, Fnatte och

Tjatte har klarat någon sak mycket lätt. Samma liknelse förekommer också i en annan Kalle Anka-tidning som jag har som material, i nr 15/1982, s. 21.

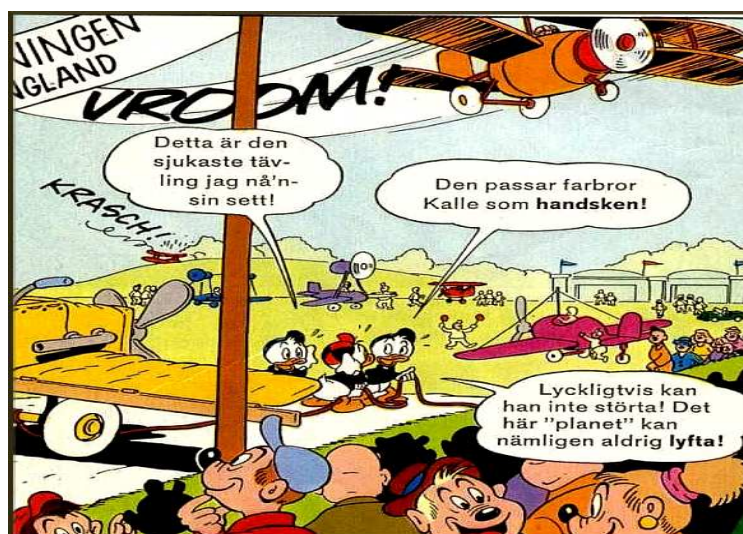

Bild 8: Knatte, Fjatte och Tjatte på flygplantävlingen. (Kalle Anka nr 21/1989, s. 13)

Liknelsen ”något passar någon som handsken” har meningen ’något passar mycket bra.’ Pojkarna menar på bild 8 att tävlingen passar deras farbror mycket bra. Liknelsen bör inte tolkas bokstavligt eftersom den har en metaforisk betydelse, det vill säga det är inte alls fråga om *handske* i detta sammanhang utan ordet har en bildlig betydelse. På finska skulle det alternativa idiomet lyda ”sopia jollekkien kuin nenä päähän”. Ett intressant fenomen är att olika språk använder olika ord i sådana här fasta uttryck även om innehållet i uttrycket ändå är helt detsamma, det vill säga det är fråga om samma idiom.

4.5 Interjektioner

Kategorin interjektioner omfattar 18 procent av alla idiomtyper i materialet. Bruket av interjektioner har förblivit helt likadant från 1980-talet till 2000-talet, det vill säga antalet interjektioner är nio stycken per 15 tidningar båda perioderna. Enligt min mening är det en överraskning att antalet interjektioner inte är större än 18 stycken per 30 tidningar. Kalle Anka är nämligen en tidning som innehåller mycket action och fartfyllda handlingar och på grund av detta skulle man kunna dra slutsatsen att antalet spontana uttryck hade varit större. En orsak till det kan vara att man vid sidan av interjektioner också använder ganska

mycket onomatopoetiska uttryck i tidningarna för att uttrycka känslor och andra spontana handlingar.

Jag har funnit sammanlagt 18 interjektioner i materialet och nästan alla av dem har en gemensam faktor, nämligen ordet *milda* som man börjar nästan alla interjektioner med. Man har använt ordet i 10 fall, det vill säga över hälften av interjektionerna innehåller detta ord. När det gäller interjektioner har uttrycken med *milda* en likadan mening som 'kära hjärtanes, gode tid!'. Kännetecknande för interjektioner är också att de alltid slutar på utropstecken. Följande interjektioner ingår i materialet:

- ”Milda Moster!” (Kalle Anka nr 44/1980, s. 9)
- ”Milda Botilda!” (Kalle Anka nr 26/1983, s. 4)
- ”För katten!” (Kalle Anka nr 17/1987, s. 3)
- ”Milda Mercator!” (Kalle Anka nr 17/1987, s. 21)
- ”Tusen miljoner kärva tjärtunnor!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 4)
- ”Jämmer och elände!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 5)
- ”Vid alla klubbade bläckfiskar!” (Kalle Anka nr 15/1989, s. 30)
- ”Milda Messerschmit!” (Kalle Anka nr 21/1989, s. 10)
- ”Milda Mammon!” (Kalle Anka nr 10/1989, s. 29)
- ”Milda myntfot!” (Kalle Anka nr 18–19/2008, s. 49)
- ”Ve och fasa!” (Kalle Anka nr 18–19/2008, s. 55)
- ”Peprade palsternackor!” (Kalle Anka nr 26/2008, s. 13)
- ”Milda Matilda!” (Kalle Anka nr 34/2008, s. 5)
- ”Vid alla salta sillar och sardiner!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 35)
- ”Sjögröna skiftnycklar!” (Kalle Anka nr 35/2008, s. 50)
- ”Milda Moster!” (Kalle Anka nr 36/2008, s. 40)
- ”Milda Marulk!” (Kalle Anka nr 1/2/2009, s. 67)
- ”Milda månförmörkelse!” (Kalle Anka nr 4/2009, s. 8)

Bild 9: Stål-Långben läser serien. (Kalle Anka nr 44/1980, s. 9)

Exempelvis på bild 9 förekommer en interjektion som börjar med *milda*. Interjektionen ”Milda moster!” beskriver i detta fall Stål-Långbens överraskning över någonting som han noterar i serien. Uttrycket har en betydelse ’kära hjärtanes’ såsom också de andra interjektionerna med ordet *milda*. (Samma uttryck förekommer också i Kalle Anka nr 36/2008, s. 40.)

På bild 10 förekommer en interjektion som börjar med ordet *milda*. Kalle Anka ropar ”Milda Botilda!” eftersom han inte kan tro på vad Knatte, Fnatte och Tjatte säger. Han kan inte tro att den stora Bolivar som står framför honom bara är en valp. Över huvud taget tycks interjektioner som innehåller ordet *milda* symbolisera subjektets överraskning över någon/någonting och detta fall är inget undantag.

Bild 10: Kalle Anka, pojkarna och Bolivar. (Kalle Anka nr 26/1983, s. 4)

I interjektionerna finns det inte några särskilda teman (djur, kroppsdelar osv.) såsom i idiomerna och liknelserna. En orsak kan vara att interjektioner är spontana uttryck som inte har någon djupare mening, det vill säga deras uppgift är att reagera på någon handling snabbt och spontant. Interjektioner skiljer sig i detta avseende från idiom, liknelser och ordspråk som har djupare innehåll och kräver utförligare uttryckssätt. Interjektioner är ändå mycket viktiga i seriespråket och har sin egen särskilda uppgift i det.

4.6 Ordspråk

Sist kommer ordspråk som täcker bara 4 procent av materialet. Det finns bara fyra ordspråk i materialet, vilket är ett ganska litet antal när man jämför med de övriga idiomtyperna. En orsak till det kan vara att ordspråk är ganska frusna till formen och därför är det inte lika praktiskt och okomplicerat att använda dem i seriespråket som exempelvis idiom och liknelser vilkas struktur är mycket mer flexibel på både semantisk och lexikalisk nivå, det vill säga de kan ha tempus- och genusbyten och de kan också uppvisa skillnad när det gäller böjning av ord i uttrycken. Ordspråk är också en del av gammaldags språkbruk, vilket för sin del kan vara en orsak till att man inte så flitigt vill använda dem i dagens tidningar. Språket förändras ju hela tiden och man måste följa med sin tid.

Ordspråken i materialet är följande:

- ”Skrattar bäst som skrattar sist!” (Kalle Anka nr 44/1980, s. 16).
- ”Luras bäst som luras sist!” (Kalle Anka nr 29/1983, s. 21).
- ”Skrattar bäst som skrattar sist!” (Kalle Anka nr 18/19/2008, s. 74).
- ”Gläfses bäst som gläfses sist!” (Kalle Anka nr 1/2/2009, s. 39).

Som man kan se är ordspråken ganska stelnade till formen och har sin egen frusna struktur, det vill säga man kan inte byta ord eller tempus i uttrycken vad man exempelvis kan göra med nästan alla idiom. Intressant med alla ovanstående ordspråk är att de har en likadan struktur, det vill säga de slutar på ordet *sist* och har också två andra likadana ord, superlativformen *bäst* och relativpronomenet *som*. På grund av denna stabila struktur är det enligt min mening lätt att känna igen ordspråken bland alla övriga idiomtyper.

Ordspråket ”Skrattar bäst som skrattar sist” förekommer två gånger i materialet, både på 1980- och 1990-talet, vilket tyder på ordspråkets popularitet förr och nu. På bild 11 kan man se ordspråket i sin verkliga kontext.

Bild 11 Stål-Kalle har fångat en tjuv. (Kalle Anka 18–19/2008, s. 74)

Stål-Kalle har fångat en tjuv, en flicka, som inte är nöjd med situationen och uttrycker det med ordspråket ”Skrattar bäst som skrattar sist!”. Flickan vill med hjälp av ordspråket uttrycka att hon inte ska sitta bakom galler utan ska hämnas. Ordspråket har över huvud taget meningen ’det här går inte an, vad som helst kan hända!’.

Bild 12: Kalle Anka och Farbror Joakim diskuterar. (Kalle Anka nr 29/1983, s. 21)

På bild 12 är ordspråket placerat i rubriken. Ordspråket "Luras bäst som luras sist!" har ett liknande budskap som ordspråket "Skrattar bäst som skrattar sist!", det vill säga man kan inte veta vem som "drar det längsta strået". Enligt min mening är det en bra ide att använda ordspråket i rubriken eftersom det avslöjar mindre om händelsernas lopp i serien än vanliga rubriker och därigenom gör läsandet av serien ännu mer spännande. Jag anser också att det är ett bra stilmedel att använda ordspråket i rubriken eftersom det tillhör seriernas genre att leka med orden.

5 AVSLUTNING

Det har varit intressant att undersöka hurdan roll olika idiomtyper spelar i Kalle Anka-tidningen och utreda hur mycket man faktiskt använder dem i seriespråket. Under undersökningens gång har jag stött på ett ganska stort antal olika slags idiom och blivit övertygad om att de verkligen tillhör seriespråket och gör läsandet av serierna roligt och spännande. Jag anser att idiomens roll i Kalle Anka är oersättlig eftersom de gör språket i serierna mer skojigt och levande som är mycket avgörande faktorer när man talar om ett media vars viktigaste uppgift är att underhålla och få människorna att skratta.

Hypotesen – att bruket av idiom har förblivit ganska likadant under åren – som jag presenterar i början av undersökningen stämmer fullständigt när det gäller *interjektioner* och *ordspråk*. Det finns exakt samma antal interjektioner och ordspråk på 1980- och 2000-talet, det vill säga 9 interjektioner och 2 ordspråk. När det däremot handlar om de två mest använda idiomtyperna, *idiom* och *liknelser*, stämmer hypotesen inte mer. Bruket av idiom har varit aningen större på 1980-talet jämfört med 2000-talet men det handlar endast om ett idiom mer på 1980-talet än på 2000-talet, 27 på 1980-talet och 26 på 2000-talet.

När det gäller liknelser stämmer hypotesen inte alls eftersom det har skett ganska märkbara förändringar under åren. Bruket av liknelser har mer än halverats; när man på 1980-talet har använt 15 liknelser per 15 tidningar är den motsvarande siffran på 2000-talet endast 5 stycken per 15 tidningar. Detta är ett intressant fenomen också i det avseendet att antalet sidor i Kalle Anka-tidningarna har ökat lite under åren. På grund undersökningens resultat kan jag alltså konstatera att bruket av olika idiomtyper i tidningarna har minskat lite mellan de två undersökningsperioderna.

Ett annat resultat i min undersökning är att idiomerna bildar den största kategorin av idiomtyperna i undersökningen. Idiomerna täcker över hälften, 56 procent, av alla idiomtyperna i materialet vilket tydligt berättar om att de är i flitigt bruk i Kalle Anka-tidningarna. Ordspråken är i sin tur den allra minsta kategorin av idiomtyper i undersökningen, det vill säga kategorin ordspråk täcker endast 4 procent av materialet. En orsak är den att ordspråken är ganska stelade till formen och det därför är svårt att använda dem i det livliga seriespråket som är allt annat än fruset till formen. Idiomerna är

för sin del lätta att använda i seriespråket eftersom de exempelvis kan träffa olika variationer på morfologisk, lexikalisk och semantisk nivå. Jag anser också att idiomerna är mycket modernare ordanvändningar än ordspråk som till stor del kan sägas höra till gammaldags språkbruk med sina stelade strukturer.

Som undersökningsämne har de olika typerna av idiom varit intressant, speciellt i min favoritserietidning Kalle Anka. Under undersökningens gång har jag blivit övertygad om att olika typer av idiom har en viktig roll i Kalle Anka-tidningarna och de är en viktig orsak till att språket i tidningarna är så roligt som det är. På grund av denna undersökning skulle jag kunna påstå att idiomerna över huvud taget har en avgörande roll i seriespråket, åtminstone i sådana här humoristiska serier som Kalle Anka. Jag anser att idiomerna i serietidningar är ett så pass intressant ämne att man skulle kunna studera det ur många olika perspektiv.

Det skulle till exempel vara intressant att jämföra finsk- och svenskspråkiga Kalle Anka-tidningar med varandra och utreda hurdana tolkningar man kan ha om samma idiom när man byter språk. Jag skulle ändå hellre vilja undersöka Kalle Anka-tidningar från olika årtionden och ta reda på hurdan påverkan tiden har haft på seriespråket och användningen av olika idiomtyper i tidningarna. På grund av resultat som jag har fått av denna undersökning kan jag utan tvekan säga att det har skett förändringar i seriespråket och användningen av olika idiomtyper under årens lopp och seriespråket kommer säkert att fortsätta denna tendens också i framtiden. Det kommer säkert att vara intressant att läsa Kalle Anka-tidningar om 20 år och se hur seriespråket ser ut i ett ännu modernare samhälle.

LITTERATUR

Primärmaterial:

Kalle Anka nr 38 1981
Kalle Anka nr 5 1982
Kalle Anka nr 8 1982
Kalle Anka nr 15 1982
Kalle Anka nr 23 1982
Kalle Anka nr 36 1982
Kalle Anka nr 19 1983
Kalle Anka nr 26 1983
Kalle Anka nr 29 1983
Kalle Anka nr 31 1983
Kalle Anka nr 17 1987
Kalle Anka nr 41 1988
Kalle Anka nr 10 1989
Kalle Anka nr 15 1989
Kalle Anka nr 21 1989

Kalle Anka nr 3 2008
Kalle Anka nr 8 2008
Kalle Anka nr 9 2008
Kalle Anka nr 14 2008
Kalle Anka nr 15 2008
Kalle Anka nr 18/19 2008
Kalle Anka nr 26 2008
Kalle Anka nr 32 2008
Kalle Anka nr 33 2008
Kalle Anka nr 34 2008
Kalle Anka nr 35 2008
Kalle Anka nr 36 2008
Kalle Anka nr 1/2 2009
Kalle Anka nr 4 2009
Kalle Anka nr 5 2009

Internetkällor:

Internetkälla 1: http://seriewikin.serieframjandet.se/index.php/Kalle_Anka&_& C:O
(12.5.2009)

Internetkälla 2: http://sv.wikipedia.org/wiki/Walt_Disney (14.5.2009)

Internetkälla 3: http://seriewikin.serieframjandet.se/index.php/Carl_Barks (8.4.2009)

Internetkälla 4: http://www.livet.se/ord/vad_är_ordspråk (19.5.2009)

Internetkälla 5: <http://ordklasser.se/interjektion.php>. (13.6.2010)

- Daun, Åke 1989. *Svensk mentalitet*. Stockholm, Rabén Prisma.
- Hallström, Anna & Östberg, Urban 1998. *Svår svenska – Idiom och slang i urval*. Lund. Studentlitteratur.
- Hegerfors, Sture 1966. *SWISCH! POW! SOCK! – Seriernas fantastiska värld*. Lund, Corona.
- Hegerfors, Sture & Nehlmark, Stellan 1973. *Seriöst om serier*. Stockholm, Almqvist & Wiksell.
- Herkman, Juha 1998. *Sarjakuva kieli ja mieli*. Tampere, Vastapaino.
- Kari, Erkki 1993. *Naulan kantaan: nykysuomen idiomisanakirja*. Helsinki, Otava.
- Kaukoranta, Heikki & Kemppinen, Jukka 1973. *Sarjakuvat*. Helsinki, Otava.
- Kuusi, Matti & Lauhakangas, Outi 1993. *Maailman sananlaskuviisaus*. Helsinki, WSOY.
- Lindfors Viklund, Maja 1991. *Svenska idiom ur ett universellt perspektiv*. Göteborg, Göteborgs universitet.
- Lindman, Marja-Liisa, Manninen, Pekka A., Krook, Arja 1992. *Sukellus Sarjakuvaan*. Helsinki, VAPK-kustannus.
- Norstedts svensk ordbok 2009. Utgiven av Svenska Akademien. Göteborgs universitet.
- Sköldberg, Emma 2004. *Korten på bordet – Innehålls- och uttrycksmässig variation hos svenska idiom*. Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning 31. Göteborg.
- Svensen, Bo 2004. *Handbok i lexikografi. Ordböcker och ordboksarbete i teori och praktik* Stockholm, Norstedts Akademiska Förlag.
- Svenskans beskrivning 23/1999. Sköldberg, Emma 1999: *Varianter av idiom*. Lund university press. Lund.